

Sonja Hukantaival

”Miksei kukaan koskaan kerro mitään?” – Kolmekymmentäkolme vuotta myöhemmin

Ihan ensimmäisessä Muinaistutkijassa (1/1984) (jolla ei tosin vielä ollut kyseistä nimeä) Elvi Linturin pääkirjoitus käsitteli otsikon kysymystä. Suomen arkeologisen seuran tiedotuslehden perustaminen oli vastaus ”krooniseen viestinnän vajaukseen”. Linturin sanoin: ”Viivästyneen tiedon takia jokin mielenkiintoinen kokous, kurssi tai seminaari on mennyt sivu suun, tai tieteentekemisen ongelmia ratkoessaan ei ole tiennyt jonkun toisen painiskelevan paraikaa samankaltaisten kysymysten kimpussa. Keskenäisistä tutkimuksista harvoin tiedotetaan ja näin monet keskustelu- ja yhteistyömahdollisuudet ovat jääneet käyttämättä. Helsinkiläiset tuskin tietävät, mitä turkulaiset tekevät ja päinvastoin – muun Suomen tutkimushankkeista puhumattakaan.”

Kysymys nousi jälleen esille Suomen arkeologisen seuran hallituksen järjestäytymiskokouksessa tämän vuoden tammikuussa. Nykyään toki kokoukset, kurssit ja seminaarit tavoittavat arkeologit sähköisesti arkeologilistan ja Facebookin kautta. Muuten Linturin sanoman voisi lähes sellaisenaan siirtää nykypäivään. Hallituksen kokouksessa jopa huomautettiin, ettemme välttämättä edes tiedä, mitä tutkimusta tehdään omassa lähiyliopistossamme. Muinaistutkija ei nähtävästi ole onnistunut tässä tavoitteessaan.

Keskenäisistä hankkeista tiedotetaan harvoin, näinhän se on. Osittain tämä saattaa johtua siitä, että halutaan odottaa joitain tuloksia ennen hankkeen esittelyä. Joku vaatimaton saattaa jopa (aiheetta) epäillä, ettei oma tekeminen kiinnosta ketään. Vielä tätäkin ikävämpänä mörkönä taustalla häälyy pelko ja jopa mustasukkaisuus. Pelko siitä, että joku muu vie oman aiheen ja julkaisee ensin. Joillain aloilla tällainen toiminta on suuri ongelma. Eräs luonnontieteilijätuttavani kertoi, että avoimen datan tultua hänen alallaan pakolliseksi on alkanut ilmes-tyä kilpailevien ryhmien julkaisuja, joissa laboratoriokokeiden tulokset vastaavat desimaalien tarkkuudella toisen ryhmän julkaisemaa dataa – ilman lähdeviitettä ja ikään kuin omana tulok-sena. Koska näin tarkan vastaavuuden saaminen oikeissa kokeissa on mahdoton, on ilmeistä, että toisen ryhmän työpanos on varastettu.

Suomen arkeologiassa ei ehkä ihan tämän mittakaavan toiminta ole todennäköistä. Mutta nykyään kun monet bloggaavat ja somettavat, voi nousta huoli siitä, että jossain esitelmässä ohimennen mainitut alustavat tulokset alkavat elää omaa elämäänsä ennen virallisen julkai-sun valmistumista. En ole kuullut, että mitään suurempia ongelmia olisi tällä saraa sattunut, mutta huoli mahdollisista ongelmista on ilmaistu. Tästä syystä olisi hyvä, jos me kaikki muis-taisimme kysyä ja sopia julkaisemisesta asianomaisen henkilön kanssa ennen lähetä-näppulan painamista. Arkeologien keskinäisen toiminnan soisi perustua luottamukselle ja keskinäiselle kunnioitukselle.

Perinteisempien artikkeleiden lisäksi Muinaistutkijaan toivotaan lyhyitä esittelyitä alkavis-ta ja käynnissä olevista hankkeista. Alustavia tuloksia ei tarvitse kertoa (ellei halua), mutta tut-kimuskysymykset ja valitut menetelmät sekä mahdolliset yhteistyötoiveet olisi mukava saada mukaan. Toki pidemmälläkin ovat projektit saivä näkyä enemmän.

Noora-Ulriikka Uotila

Uno Harvan käsitys muinaissuomalaisesta hautaustraditiosta – tieteenhistoriallinen analyysi

Uno Harvas syn på den fornfinnska begravningstraditionen – en vetenskapshistorisk analys

I den här artikeln placeras religionsforskare Uno Harvas (1882–1949) syn på den fornfinnska begravningstraditionen i en ram av samtida arkeologisk forskningsdata. Harva följer i sina tolkningar av folktradition och arkeologiskt material de nationella vetenskapernas exempel med dödstron som en förklarande utgångspunkt för gravmaterialet och ser därför skelettgravarna med gravgods som en långvarig finsk begravningstradition. Trots sin insikt i den arkeologiska forskningen och det arkeologiska materialet så åsidosätter Harva den arkeologiska uppfattningen om brandgravar som det dominerande gravskicket under järnåldern. I Harvas finskhetskonstruktion placeras forntiden i sen järnålder och särskilt i Karelens korstågstimid, utgående från begravningstraditionsuppfattningen. Då Harva förenhetligade den finska religionshistorien till en logisk berättelse med den historiska tidens folktradition som en direkt fortsättning på det arkeologiska materialet, så band han sig samtidigt till sin tids forsknings-samfunds vetenskapsproduktion och finsknationella historietolkning.

Suomalainen nuoremman rautakauden (n. 800–1100/1300 jaa.) uskontoarkeologinen tutkimus perustuu pitkälti kahteen lähteeseen, kalmistoaineistoon ja kansanperinteeseen. Tässä artikkelissa pohdin miten nämä aineistot painottuvat tehtäessä tulkintoja esihistoriallisesta uskomusmaailmasta, ja miten ylipäättään kansanperinteeseen nojaava uskontotieteilteellinen tutkimus kommunikoi ja tuntee arkeologista tutkimustietoa perehtymällä uskontotieteilijä Uno Harvan (1882–1949) näkemykseen muinaissuomalaisesta hautausperinteestä. Hän käsitteli aihetta muun muassa *Suomalaisten muinaisusko*-teoksensa (1948) viimeisessä luvussa nimeltään Vainajat (Harva 1948: 488–511).

Harva on suomalaisen uskontotieteen uranuurtaja, joka hallinnoi alansa identiteettiä omissa yksinäisyydessään. Hänen aikanaan suomalainen uskontotieteilteellinen tutkimus kansainvälistyi ja modernisoitui, vaikkei tieteenalana vielä vakiintunutkaan. Tiedepoliittisista syistä johtuen Helsingin

yliopiston uskontotieteen professuuri jäi perustamatta, sen sijaan Harva nimitettiin Turun yliopiston sosiologian professoriksi vuonna 1926, ja tässä virassa hän toimi aina kuolemaansa saakka. Urallaan hän yhdisti uskontohistorialliseen näkökulman kansallisten tieteiden laajojen kenttätömatkojen perinteeseen kooten tutkimustyönsä pohjaksi kattavan suomalais-ugrilaisen ja saamelaisen primääriaineiston. Tähän tutkimukseen perustuu paljolti käsitys muinaissuomalaisesta maailmankuvasta. (Anttonen 1987: 11–12, 151; 2008: 45–46; Haavio 1951: 75; Hautala 1954: 299–300; Honko 1971: 57; Hultkrantz 1994: 101; Pentikäinen 1989: 10.) *Suomalaisten muinaisusko* perustuu laajaan myöhäiseen kansanperinneaineistoon, joka on koottu Suomesta, suomalaisugrilaiselta alueelta ja Skandinaviasta. Ajallisesti ja maantieteellisesti laaja-alainen lisätieto luo vertailupohjaa ja tulkintakehyksen suomalaiselle aineistolle (Anttonen 1987: 143, 151; Harva 1948: VII–VIII; Hultkrantz 1994: 101).

Teosta pidetään yhtenä suomalaisen perinteen tutkimuksen merkittävimmistä (Siikala 2013: 45).

Harva määrittelee Vainajat-luvussaan muinaissuomalaisten hautaustradition esi-neelliseksi ruumishautaukseksi. Hautaustavan olennaiset piirteet ovat vainajan hautaaminen maahan polttamatta ja varustaminen hauta-antimin. Vainajan hautapaikka on sukuyhteisön vaalima rajattu maa-alue, kalmisto. Elävien velvollisuus on antaa vainajalle hautaan riittävä tarpeisto tuonpuoleista elämää varten. Keskeistä on usko siihen, että vainaja jatkaa elämäänsä kuoleman jälkeen haudan tuolla puolen. Tuonpuoleinen elämä on ymmärretty samankaltaiseksi kuin elossa olevien maailman (Harva 1948: 488). Vainajan ruumiin oikeanlainen käsittely on ensiarvoisen tärkeää uskottaessa kuolemanjälkeiseen elämään kalmistossa. Siten ”[s]uurimman huolenpidon kohteena on tietenkin ollut vainajan ruumis” (Harva 1948: 490). Harvan mukaan käsitys johtaa väistämättä ruumishaudauksen käyttöön, joten ruumishaudaus on vallitseva suomalaisväestön käytäntö: ”Ikivanhaa kotoperäistä kantaa edustaa sitä vastoin vainajan ruumiin kätkeminen sellaisenaan hautausmaan multa” (Harva 1948: 490).¹ Ruumiin jatkaessa eloaan haudassa, nousevat haudat ja hautausmaa koko vainajauskon keskipisteeksi. Kuollut haudataan sukulaistensa keskuuteen ja varustetaan tarpeellisilla tavaroilla, joita elävä ruumis tarvitsee haudaelämässään (Harva 1948: 489–490). Periaatteessa siis usko ruumiin elollisuudesta tulee todistetuksi, mikäli vainaja on haudattu polttamatta ja ehkäpä hautavarustelun kera. Ruumishaudaus ja hautavarustelu ovat Harvan näkemyksen kulmakivi, kun hän perustelee muinaissuomalaisten uskoa vainajan elämän jatkumiseen vielä kuoleman jälkeenkin.²

Harvan käsitys on mielenkiintoinen sen määrittäessä hautaustradition perusteella suomalaisuutta ja suomalaista kansallista identiteettiä. Käsityksen osin problemaattista suhdetta aikalaisarkeologiseen tutkimustietoon on mielekästä lähestyä

arkeologisen aineistonkäytön tieteenhistoriallisesta perspektiivistä. Etenkin kun Harvan tutkimusote *Suomalaisten muinaisuskossa* on Veikko Anttosen sanoin ”...niin itsenäinen ja pohjoismaisen uskontotieteen metodisesta kehityksestä piittaamaton, että tuntuu paremmalta olla tarkastelematta sitä aikakauden tieteellisten standardien valossa” (Anttonen 1987: 143–144). Uskontotieteellisten ja arkeologisten kuolemakulttuurikäsitteiden sisältöjen sekä niiden keskinäisen dialogin avaaminen ja historiallinen taustoittaminen lisää uskontoarkeologisen tutkimuksen tieteellistä itseymmärrystä.

Pro gradu -tutkielmassani (Uotila 2015) analysoin Harvan tapaa nivoa yhteen suomalaisen kansanperinteen vainajausko ja paikalliseksi määritelty esihistoriallinen uskomusjärjestelmä. Pohdin arkeologisen tutkimustiedon ja kansanperinneaineiston keskinäistä suhdetta Harvan hautaustraditiokäsityksessä ja analysoin uskontoarkeologisen tutkimuksen käsitteellistä jäsenytymistä tietyinä historiallisena hetkenä osana laajempaa kansallisten tieteiden tutkimustraditiota. Jäsennän myös muinaissuomalaisuuden ja suomalaisuuden määrittelyä, ajoittamista ja paikantamista aikakauden tutkimusperinteessä ymmärtääkseni paremmin Harvan tekemiä ratkaisuja arkeologisen ja suullisen perinteen aineistojen painottamisen suhteen. Tässä artikkelissa keskityn esittelemään Harvan näkemystä muinaissuomalaisesta hautauskäytännöstä ja sen suhteutumista aikalaisarkeologiseen tutkimustietoon. Avaan myös tieteenhistoriallisia näkökulmia Harvan tulkintojen perusteisiin.

Harvan hautaustraditionäkemys historiallisena ilmiönä

Lähestyn Harvan hautaustraditiokäsitystä historiallisena ilmiönä pohtiessani tämän argumentaatiota ja tapaa käyttää arkeologista tutkimustietoa aikalaiskontekstissaan. Toisin sanoen analyysini liikkuu historial-

lisen rekonstruktion puitteissa. Tieteenhistorian tutkimuksessa historiallistamista kuvataan tiedon ajallisuuden ja paikallisuuden hahmottamiseksi. Historiallistava tutkimusote tulee myös aukaisseksi aiemmin yleisesti hyväksytyjen ilmiöiden ja perustavanlaatuisten totuuksien rakentumista ajassa. Tästä seuraa historiallistesti käsitetyn ajankulun, lineaarihistorian haurastuminen pienempiin katkonaisiin jaksoihin, jotka eivät rakennu enää yhtenäiseksi kertomukseksi. Tieto on sidottu omaan aikaansa, kuten tietoa tuottavat ja määrittelevät yksilöt, eikä tiedettä voi tutkia ajasta ja paikasta irrallisena ilmiönä. (Kelley 2002: 307; Shapin 1996: 4, 9; Skinner 1969: 6.)

Tieteenhistoriallisessa tutkimuksessa olennaiseksi muodostuu myös pyrkimys hahmottaa tieteenteon tapahtumakenttää, johon on luettavissa niin älyllinen toiminta, sosiaaliset muuttujat kuin insti-tuutiot (Burke 2000: 2, 5–6, 8; Shapin 1996: 4, 9; Skinner 1969: 6; Stuckrad 2013: 8–9). Historiallinen rekonstruktio on menetelmä, jonka avulla käsittelen ja ymmärrän tiedon sosiaalista tapaa tulla tuotetuksi. Tiede on yksilöiden, kielen ja käytänteiden kudelma, joka on olemassa omassa ajassaan ja tilassaan omilla ehdoillaan. Kun Harvaa tarkastellaan tieteenhistoriallisessa valossa, on merkillepantavaa, että hän valitsee tiettyjä tulkintoja ja hylkää toisia rakentaessaan käsitystään suomalaisten esihistoriallisesta hautaustraditiosta. Tutkimuksessaan Harva päättää, mikä on tietoa ja miten siitä rakentuu kuva menneisyydestä ja hautaustraditiosta. Harvan muodostama käsitys on siten nähtävä osana tiettyä ajallista ja sosiaalista tapahtumakenttää.

Harvan ajattelua ei voi tavoittaa suoraan eikä hänen suuhunsa voi laittaa nykykäsitteitä tai ajatuksia, mutta menneisyyden ja nykyisyyden väliin on mahdollista rakentaa käsitteellinen silta, jolla tutkija seisoo mennyttä tavoitellen. Kieli välittää menneisyyden merkityksiä niin, että dialogi kahden erillisen hetken ja pai-

kan välillä on mahdollinen. Keskustelu on kuitenkin määrittynyt nykyhetken tulkintahorisontista käsin, vaikka menneisyyttä ei tietoisesti arvioitaisikaan sen määreillä. (Kelley 2002, 301.) Käsitykseen menneisyydentulkinnasta sen omilla ehdoilla liittyy rationaalisen rekonstruktion käsite, joka tarkoittaa menneisyyden oppien ja ajattelutapojen pätevyydenarviointia ja arvottamista jälkikäteen (Rorty 1984: 49–56). Nykyvalossa esitetyt kysymykset eivät ehkä olisi tulleet lainkaan mieleen tutkimuksen kohteena olijalle tämän omana aikana. Tästä syystä tieteenhistorian tutkimuksen kannalta rationaalisen rekonstruktion luominen ei aina olekaan välttämätöntä. (Knuuttila 1986: 15; Rorty 1984: 49.)³ Tässä yhteydessä se tarkoittaa, etten arvioi Harvan tai arkeologisen tutkimuksen näkemyksien pätevyyttä nykytietämyksen valossa.

Rationaalinen rekonstruktio on kuitenkin väistämätön historian tutkimuksen osa, koska luon menneisyyden tutkimuskohteen, siihen liittyvät tutkimuskysymykset ja tulkinnan omasta ajastani käsin (Kelley 2002: 309–310; Shapin 1996: 6–7; Sihvola 1997: 35). Harvan hautaustraditiokäsityksen analyysi on oma merkitysrakennelmani omassa ajallisessa kontekstissani, koska historian tutkimuksessa tulkinta on aina toisin ymmärtämistä. Kielellisen jatkumon antama tulkintahorisontti ei ole yhtä kuin telepaattinen yhteys tutkimuskohteen ja tutkijan välillä. (Kelley 2002: 301; Megill 2007: 130–131). Menneisyys rakentuu tutkijan ja tämän valitseman aineiston vuoropuheluna. Tutkija valitsee aineistonsa ja katsoo oletettua menneisyyttä tietystä asemasta, tietyn teoreettisen linssin läpi. Loppujen lopuksi kysymyksenasettelu ja aineiston valinta määrittävät tutkimusta ja sitä miksi menneisyys lopulta muodostuu tutkimuksen kuluessa. (Kusch 1992: 16; Knuuttila 2010: 22–26; Tweed 2006: 33.)

Harvan tulkinta ja arkeologinen tutkimustieto

Harva pitää kalmistotutkimusta avaimena suomalaisten hautauskäytäntöjen histori-an kirjoitukseen ja viittaa samalla arkeologiseen dokumentaatioaineistoon (Harva 1933: 221–222, kuva nro 73). Hän on siis tietoinen oman aikansa arkeologisesta tutkimuksesta ja sen menneisyyttä koskevista tulkinnoista. Arkeologista tutkimusta Harva kommentoi ja käyttää oman argumentaationsa tukena niin halutessaan.⁴ Hän myös perustaa hautaustraditiokäsityksensä aikalaisarkeologisiin tutkimustuloksiin, kuten käy ilmi hänen luetellessaan vainajan mukaan haetaan laitettua varustelua Vainajat-luvussa (Harva 1948: 489). Harvan voikin sanoa tunteneen oman aikansa kalmistoarkeologista tutkimusta. Harva käsittelee muinaissuomalaista hautaustraditiota Vainajat-luvun lyhyessä tekstinosassa viitaten arkeologiseen tutkimukseen epäsuorasti. Hän kuitenkin nostaa esille esimerkiksi hautalöydöt, hautavarustelun, ruumiin polttamisen tai maahan hautaamisen sekä venepolttohautauksen. (Harva 1948: 488–490.)

Ristiriita Harvan näkemyksen ja arkeologisen tutkimuksen välillä ilmenee, kun tämän hautaustraditiokäsitys asetetaan aikalaisarkeologiseen kontekstiin. Harvan ajan arkeologista tutkimusta edustaa tässä yhteydessä arkeologianprofessori A. M. Tallgrenin (1885–1945) Suomen ja suomalaisten esihistoriaa käsittelevät julkaisut, esimerkiksi *Suomen Muinaisuus* (1931) ja *Varsinais-Suomen esihistoria* (1931). Tallgrenin ja Harvan voi katsoa edustaneen aikaansa ja sen tieteellistä toimintakenttää vertaisina.⁵

Harvan nostaessa esineellisen ruumishautauksen tulkintansa keskiöön, kuvailee Tallgren polttohautauksia Suomen alueella useita satoja vuosia jatkuneeksi vallitsevaksi hautaustraditioksi, joka säilyi esihistoriallisen ajan loppuun asti (Tallgren 1915: 53; 1920: 60, 65, 67; 1931a: 103, 101–108).⁶ Vainajan polttaminen ja hautaaminen kenttäkalmistoon on kyseisen ajan arkeologisen tutkimuksen silmissä nimenomaan suoma-

lainen hautaustapa.⁷ Vainajat-luvussa Harva kuitenkin pitää niin polttohautaus- kuin venepolttohautaustraditiota skandinaavisen kulttuuripiirin ilmiönä, joka on vain hetkellisesti saanut jalansijan Suomen läntisimmässä osassa (Harva 1948: 489–490). Harvalle polttohautaus ilmentää siten kaikissa muodoissaan vierasperäistä kulttuuria. Venepolttohautauksen suhteen Harva ja Tallgren ovat samoilla linjoilla, sillä aikalaisarkeologinen tutkimus pitää Suomen alueen rikkaita venepolttohautauksia osoituksena skandinaavisesta ilmapiiristä, jopa viikinkiyliimystön asutuksesta (Anderson 1963: 15–18; Harva 1933: 221; 1948, 490; Kivikoski 1939: 238–239, 244, 252; Tallgren 1915: 53–54; 1920: 69; 1931a: 125–126). Harvan käsitys saattaakin perustua rikkaiksi tulkittujen polttohautalöytöjen ja skandinaaviin soturipäälliköihin liitettyjen venepolttohautojen käsitteelliseen yhdistämiseen. Näin polttohautaus ei Harvan käsityksessä edustaisi lähtökohdiltaan pakanallista suomalaista kulttuuria vaan näyttäytyisi germaanisena lainana.

Harvan julkaisuhistoriassa on havaittavissa merkillepantava aiheeseen liittyvä kehityskulku. Vuoden 1933 ”Suomalaisten muinaisuskonto”-artikkelinsa luvussa Vainajainpalvonta, Harva tuo esille polttohautauksen erittäin yleisenä esihistoriallisen ajan lopun hautauskäytäntönä Länsi-Suomessa. Hän toteaa ruumishautauksen olleen polttohautauksen kanssa samanlainen ilmiö, joskin polttaminen olisi saatanut olla ollut arvostetumpi hautaustapa, johtuen ehkä sen skandinaavisista vaikutteista (Harva 1933: 221–222). Asetettaessa Harvan ja Tallgrenin kuvaukset polttokenttäkalmistoista rinnakkain tulee selväksi, että hautausmuoto on Harvalle tuttu (Harva 1933: 221; Tallgren 1918: 55).

Vuoden 1948 Vainajat-luvussa hautauskäytäntöjen yhteiselo ja jopa polttohautauksen mahdollinen korkeampi status eivät enää esiinny. Vainajainpalvonta-luvun ja Vainajat-luvun välissä ehti kulua 15 vuotta. Tänä ajanjaksona Harvan näkemys pakanallisesta hautauskäytännöstä on mitä ilmeisimminkin hioutunut tiiviimmäksi ja

selkeämmäksi. Harva ei enää vuonna 1948 ehkä kokenut tarpeelliseksi pohtia polttohautauksista syvemmin tai tuoda esille hautaustapojen rinnakkaisuutta. Vaikuttaa siltä, että Harvan aikana ei selitetty metodologisia ratkaisuja, eikä problematisoitu naapuritieteen käsitteellisiä kysymyksiä. On myös otettava huomioon se mahdollisuus, ettei Harva ehkä *Suomalaisten muinaisuskossa* kirjoittanut pelkästään tieteelliselle yleisölle; tulkintojen aukikirjoittaminen olisi tehnyt teoksesta raskaslukuisen. Joka tapauksessa polttohautauksella ei ollut enää sijaa Harvan käsityksessä suomalaisesta pakanallisesta uskosta.

Harvan tulkintahorisontti

Suomen itsenäistyttyä nationalistinen historian tutkimus alkoi tuottaa kertomuksia, joissa suomalaiset johdonmukaisesti pyrkivät poliittiseksi valtiovallaksi jo esihistoriallisista ajoista lähtien. Kertomuksella suomalaisten matkasta itsenäisen Suomen kansalaisiksi luotiin uutta etnisyyteen pohjaavaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ensimmäisen maailmansodan ja kansalais-sodan rikki repimissä tuoreessa valtiovallassa. (Ahtiainen & Tervonen 1996: 66, 76; Fewster 2006: 17, 27–28; Anttonen 2003: 50–51.) Harvan akateeminen ura ajoittuu aikaan, jolloin uskontotieteen eriytyminen omaksi oppialakseen vasta alkoi eikä sosiologian tutkimus ollut vielä vakiintunut ammattimaiseksi. Harva operoi kansallisten tieteiden kentällä, jossa suomalaisen kulttuurin tutkimus ja suomalais-ugrilainen vertaileva kulttuurintutkimus määrittivät tutkijoiden toiminta-alueen. (Anttonen 1987: 82–83, 141.)⁸ Kansanrunouden tutkimuksen ja uskontotieteen varhaiset vaiheet sisältyvät toisiinsa, koska uskontotieteellistä tutkimusta tehtiin folkloristiikan saralla. Tutkimusperinteen uusiksi suuntauksiksi nousivat kansanrunoustieteilijä Kaarle Krohnin (1863–1933) kansanrunouden tutkimukseen kehittämä maantieteellishistoriallinen menetelmä eli suomalaisen metodi sekä filosofi-sosiologi Edvard

Westermarckin (1862–1939) sosiologinen evoluutio-antropologia ja siitä kehittynyt etnografinen kenttätymetodi. Krohnin ja Westermarckin oppilaana Harvasta kehittyi kansanelämäntutkija, joka työssään yhdisti uskonto- ja kansanrunoustieteen sekä aikansa sosiologiset tutkimusperusteet. (Anttonen 1987: 39–40, 45–46, 53–57; 2008: 39–40.)

Perinteentutkimuksen akateemisen kentän tiedonintressi oli sitoutunut nationalistiseen ideologiaan ja suomalaiskansalliseen historiankäsitykseen. Suomalainen identiteetti rakennettiin aikalaisskeskustelussa kalevalaisten myyttien ja symbolien varaan.⁹ Suomen kansan varhaisen historian jäsentäminen oli osa identiteetin rakennusprosessia. Se muotoutui arkeologisen aineiston, kansanperinteen, kansanrunouden, kielitieteen ja kirjallisten lähteiden tutkimuksen yhteistuloksena (Fewster 2006: 16–17; Siikala 2013: 22–24). Harvalta pyydettiin historiaa suomalaisten varhaisesta uskonnosta ja kirjoittamalla *Suomalaisten muinaisuskon* hän omalta osaltaan osallistui kansalliseen projektiin (Haavio 1942: 325; Anttonen 1987: 141).

Valtion jäsentäessä historiankirjoituksen tarkoituksen ja suunnan, sen käyttöön sovellettiin myös kalevalaisen runouden historiallista tulkintatraditiota. Esimerkiksi historioitsija Jalmari Jaakkola käsittää kalevalaisen kansanperinteen kirjaimellisesti historiankertomukseksi, joka on yhä piirtyneenä Suomen kartalle. (Ahtiainen & Tervonen 1996: 76; Jaakkola 1940: 38–57; 1956 [1935]: 428–430; Siikala 2013: 44, 46.) Jaakkolan varhaishistorian käsitettä ja sen sisältämää tulkintaa Suomen heimonmenneisyydestä on pidetty esimerkkinä kirjoitushetken aikaisesta nationalistisesta taipumuksesta omia Suomenniemen menneisyys kyseisen aikakauden suomalaisille (Fewster 2006: 47). Sama historiallisen argumentaation tapa on löydettävissä myös *Suomalaisten muinaisuskosta* (Haavio 1942: 325; Anttonen 1987: 141, 145).¹⁰ Kalevalan riemuvuoden 1935 kunniaksi pitämässään tunnepitoisessa puheessaan mallittainen Harvakin intoutui suomalaisesta

heimoperinteestä ja kansallisesta perinnöstä (Knuuttila 1999: 120; Harva 1936).

Uskontotieteellisessä tuotannossaan Harva on tavoitellut tietoa uskonnon alkuperäisestä olemuksesta, joten suomalaisen uskomusjärjestelmän varhaisimman vaiheen tunnistaminen on hänelle luonnollinen tutkimuskohde (Anttonen 1987: 150). Harvan (1945: 19; 1948: 488) käsitys uskosta vainajan elollisuuteen noudattelee kulttuurievolutiivista teorianmuodostusta, sillä hän katsoo sen periytyvän jo ihmiskunnan kaukaisilta kehityskausilta.¹¹ Tällä tieteenteon tavalla on pitkät juuret, sillä suomalaiskansallinen historiantulkinta ja tutkimustraditio yltävät 1800-luvun lopulle. Tällöin kansallisille tieteille hahmottui tiukempi kulttuurievolutionistinen viitekehys, joka alkoi enenevässä määrin ohjata tutkimusta. Jotta suomalais-ugri-laisten kansojen kulttuuriyhteys kyettiin todistamaan, oli ensin osattava selittää kielisukulaisten keskinäinen kulttuurinen poikkeavuus. Erilaisuus sukulaisheimojen välillä määriteltiin siten eri kulttuurikehityksasteella olemiseksi. (Sääskilähti 1997: 88.) Harvalle suomalais-ugri-laisten kansojen tutkimuksen keskeisyys on tutkimusta ohjaava johtotähti. Evolutionistinen teoria selittämässä kaikkien kansojen yhdenmukaista kehitystä asteittain aina korkeammalla kulttuuriselle tasolle taas toimii tutkimuskohdetta jäsentävänä rakenteena.

Harvan käsitys polttohautauksesta lyhytaikaisena skandinaavisena lainana on heijastettavissa ajan tutkimustraditioon ja historiantulkintaan. Kulttuuriset yhtäläisyydet suomalais-ugri-laisten yhteisöjen kanssa olivat sukyhteyden ja sen vahvistamisen merkitsijöitä. Sen sijaan samankaltaiset kulttuurinpiirteet niin sanotusti vieraskielisen kulttuurialueen kanssa määriteltiin kulttuurilainoiksi. Tämä johtui siitä, että suomalainen menneisyys esiinseen liitettiin etenkin suomalaista uskonollista maailmankuvaa käsiteltäessä yhteiseen suomalais-ugrilaiseen historiaan, jossa sukulaisuus rakennettiin yhteisen kulttuuriperinnön, kieliperheen, henkisen mentaliteetin ja jopa geneettisen suku-

laisuuden varaan. Suomalais-ugrilaisessa kontekstissa kulttuurin elementit liikkuvat esteettä sukukansojen välillä, kulttuuri siis periytyi. Toisaalta länsimaisen kulttuurin vaikutukset käsitettiin historiallisiksi muutoksiksi. (Anttonen 2003: 54, 57.)

Myös yhteiskuntaa 1920- ja 1930-luvuilla raastanut kielikysymys saattaa osittain selittää Harvan tarpeen määrittää polttohautaus suomalaiseen hautausperinteeseen kuulumattomaksi käytännöksi. Kielikysymys juontui suomalaiskansallisen ja ruotsalaisen historiantulkituksen painotuseroista. Ruotsalaisuudesta ja Ruotsin vallasta muodostui nationalistisessa suomalaisessa tulkinnassa kansallisen hengen tukahduttava ulkopuolinen alistaja. Suomessa koettiin tarpeelliseksi korostaa nimenomaan suomalaisten historiallista aktiivisuutta ja aseman merkityksellisyyttä. Ruotsalaisvastaisuus oli siten osa ajan nationalistista puhetapaa. Germaaniset kulttuuripiirteet ja vaikutteet olivat epäisänmaallisia ja epätoivottuja. Kielikiista ilmeni esimerkiksi vierasperäisten eli ruotsalaisten sukunimien suomalaisasuun muuttamisena. (Anttonen 2003: 56; Fewster 2000: 92; 2006: 14–15, 44; Tommila 2000: 89–91.) Harvakin suomalaisti sukunimensä Holmbergista vuonna 1927.¹²

Näkökulmia Harvan hautaustraditiokäsityksen perusteisiin

Vainajat-luvussa suullinen perinne ohjaa Harvan näkemyksen muotoutumista. Toisaalta hänen käsityksensä perustuu myös yleiselle alansa tiedolle suomalaisten esihistoriallisesta kulttuurista. Historian, kielitieteen, kansanrunouden- ja arkeologiantutkimuksen tuottaman suomalaisen kulttuurin historian mukaan itämerensuomalaista väestöä muutti Baltian alueelta rautakauden alussa Länsi-Suomeen. Tämä maata viljelevä väestö levittäytyi uudisasutuksen tapaan Varsinais-Suomesta Hämeen kautta Laatokan Karjalaan ajalla n. 100–800 jaa. Samalla kulttuuri muuttui koko ajan omaleimaisemmaksi eli suomalaisemmaksi.

si niin esineistönsä kuin hautastapojensa puolesta. (Hautala 1954: 271–272; Koskela Vasaru 2012: 401–402; Krohn 2008 [1915]: 344–347; Tallgren 1915: 53; 1931a: 108, 123–124, 127, 135, 141–143; 1931b: 74–76; 1931b: 60.)

Harvan muinaisuus ajoittuu ja paikaantuu ristiretkiajan Karjalaan (1100–1300 jaa.) tämän arkeologisen tutkimuksen käytön ja aiempaan suomalaiskansallisen historiatulkinnan traditioon sitoutumisen perusteella.¹³ Nationalistisessa historiankirjoituksen viitekehyksessä karjalainen kulttuuri edusti muinaisen suomalaisen kulttuurin ja kansallishengen huippukautta ristiretkiajalla esihistoriallisen ajan lopussa. Tällöin Karjalassa noudatettiin rikasta esineellistä ruumishautastapaa, joka kristillisistä vaikutteistaan huolimatta oli jo aiemmassa tutkimuksessa konstituoitu ilmentämään suomalaista pakanallista uskontoa (Blomstedt 1895: 17–19; Schwindt 1893: 188–189). Karjalasta tallennettu henkinen ja konkreettinen aineisto oli tärkeää määritellä muinaiseksi eli esihistorialliseksi, vaikka Länsi-Suomen katsottiin jo elävän historiallista aikaa. Kristinuskon institutionalisoituminen ja ruotsalaishallinto Suomessa tulkittiin sortovallaksi, joka lopulta historiallisella ajalla nujersi suomalaisen kansallishengen. Karjalan alueen säilyttäessä suomalaisen identiteettinsä pisimpään, katsottiin Karjalan kulttuurin jopa edustavan ensimmäistä Suomen kansan itsenäisyyden aikaa. (Anttonen 2003: 55–56; Fewster 2006: 15, 47–48, 309–313; Tallgren 1931a: 159–207).

Kulttuurievolutioajattelu johti suomalaiskansallisen historian kirjoittajat hakemaan vertailukohteita sukukansoista. Moderni yhteiskunta tarvitsi perinteessä elävän sukuyhteisön taustaksi, jota vasten määrittää itsensä perinteestä vapautuneeksi sivistyskansaksi. Keskusteluun liittyi myös suomalaisuuden määrittely, suomalaisiksi eivät päässeet saamelaiset tai karjalaiset, vaikka Suomen rajojen sisällä tai aivan tuntumassa elivätkin. Varhaisen suomalaisen kulttuurin esiasteen säilyttäjiksi lähiyhteisöt sen sijaan sopivat. (Anttonen

2003: 60–61; Sihvo 1973: 356–357; Tarkka 1989.) Harvalle tarjoutuu hyvästä syystä mahdollisuus kääntää katseensa karjalaiseen kansanperinteeseen ja -käytäntöihin etsiessään yhteisiä nimittäjiä muinaisen hautaustradition ja suullisen perinteen sekä arkeologisen kalmistoaineiston välillä. Ymmärrettävällä tavalla Harva pitää esineellisiä ruumishautoja suomalaiskansallisenä ilmiönä.

Harvalle on tärkeää painottaa myöhäiseen kansanperinteeseen perustuvaa käsitystä vainajista, sillä hänen käsityksensä suomalaisuudesta ja suomalaisten muinaisesta uskosta perustuu 1800-luvun ja 1900-luvun alun agraariäestön parista kootulle perinneaineistolle (Anttonen 1987: 145). Hän yhdistää käsityksensä niin vainajien yhteisöllisestä merkityksestä kuin muinaisuudesta agraariyhteiskunnan sosiaaliseen elämään ja sen ehtoihin, sillä suomalaiskansallisen historian tulkinnan puitteissa aineisto on edustanut suomalaisuutta aidoimmillaan. Vapaan maataomistavan talonpojan katsottiin taanneen suomalaisen yhteiskunnallisen kehityksen kansallishengen tukahduttamisen vuosisatoina. Se oli kansanosa, joka säilytti suomalaisen identiteettinsä historian myrskyistä huolimatta. Suomalaisesta talonpoikaisuudesta tuli historian tulkinnassa suomalaisen kulttuurin pitkäikäisin elementti. (Ahtiainen & Tervonen 1996: 69–73.)

Harva rakentaa käsityksensä ruumishaudauksen välttämättömyydestä uskomusjärjestelmästä luomalleen perustukselle. Historiallisen ajan kansanperinne korostaa uskomusten vainajakeskeisyyttä, joten Harva luo synteisin uskosta elävään ruumiiseen tämän perinteen pohjalta. Harvan aikana käsitys vainajauskosta rautakautisena uskomusjärjestelmänä on jo konstituoitunut kansallisten tieteiden kenttään tulkinnan työkaluksi, sillä menneisyyden tutkimus tuotti 1800-luvun loppuun mennessä yhtenäisen kuvan rautakauden uskomusmaailmasta. Tutkimustraditioon sisältyivät määrittelyt vainajauskosta, uhraamisesta ja uskosta kuolemanjälkeisen elämän jatkumisesta samankaltaisena kuin

elettäessä. (Krohn 2008 [1915]: 359–360; Lehmusto 1937: 423; Muhonen 2008: 23–40; Saxén 1919: 8.)

Vainajauskon oleellinen asema selittyy ajan tulkintahorisontin tavalla nähdä vainajakeskeinen historiallisen ajan kansanperinne myöhäisen kansanuskon pisimpään säilyneenä ytimenä. Vainajauskolla voitiin selittää myös esihistoriallisen uskomusmaailman eli muinaisuskon rakenteita ja ilmiöitä. Huomionarvoista on myös, että 1800- ja 1900-lukujen suullisen perinteen tutkimuksessa vainajaksi on ymmärretty suurin osa uskomusolennoista. Tämä tulkinnan aspekti on kattanut niin perinteen kannattajat kuin perinteentutkijatkin. Seurauksena oli, että vainajausko käsitteenä määrittä kansallisten tieteiden tutkimustraditiota sen ohjatessa kansanperinteen ja arkeologisen aineiston tulkintaa. Olennaista tulkintamallissa on kansanperinteen ja arkeologian yhteyden korostaminen. (Koski 2011: 136; Krohn 2008 [1915]: 359–360; Lehmusto 1937: 423; Muhonen 2008: 23–40; Saxén 1919: 8.) Harvalle on siten luonnollista sijoittaa historiallisen ajan suullinen perinne esihistorialliseen kontekstiin ja etsiä arkeologista aineistoa analogiansa tueksi. Selitysmallista muodostuu hänelle tutkimusta ohjaava viitekehys.

Harvan polttohautauskäsitteksen voi sanoa pyrkivän yhtenäistämään monimuotoista esihistoriallista tapahtumakenttää, jossa suomalaisuuden ihanne ei toteutunut Harvan ajan nationalististen odotusten mukaisesti (Anttonen 2003: 54, 57). Harva yksinkertaistaa arkeologian antamaa kuvaa suomalaisesta hautaustraditiosta mahdollisesti ajan aateilmapiiristä johtuen, jolloin polttohautauskäytäntö muuttuu skandinaaviseksi kulttuurilainaksi, ehkä jopa ruotsalaisperäisen väestön satunnaiseksi maahanmuutoksi. Tätä näkemystä voidaan lähestyä myös historiankirjoituksen kertomuksellisuudesta käsin, jolloin Harva on historiankirjoittaja, jota motivoivat kansanvalituksen ja kansallisen eheyttämisen tarpeet. Hänelle on tärkeää luoda menneisyydestä jäsennelty kokonaisuus, kertomus suomalaisuudesta. Vainajat-luvussa argumentoi-

mansa hautaustraditiokäsityksen perusteella Harvan teksti punoutuu historiallisena kertomuksena hänen tulkintahorisontistaan katsoen menneisyyttä kohti. Se on loogisesti syy-seuraussuhteille perustettu kertomus, jonka kehyksenä on tutkijan oma oletus yhdestä ja yhtenevästä lineaarisesti etenevästä historiasta. (Kaartinen & Korhonen 2005: 24–26; White 1980: 8–10, 14, 27; 1987: 24, 27–28.) Harva luo epäyhtenäisestä, sirpaleisesta materiaalista, joka koostuu kirjallisista lähteistä, kansanperinteestä ja arkeologisesta aineistosta, näkemyksen suomalaisten etnisestä yhteydestä ja yhteenkuuluvuudesta (Haavio 1942: 231; Anttonen 1987: 143–145; Smith 1999: 84–84). Hän näkee omassa ajassaan yhä kuolemankulttuurin jäänteitä, joiden olemassaolo on selitettävissä uskolla eläviin vainajiin ja näiden vaikutusmahdollisuuksilla elävien yhteisöön. Katsomalla taaksepäin menneisyyteen Harva luo kansanuskon vainajaperinteen ja arkeologisen kalmistoaineiston välille loogisen ajallisen jatkumon.

Harvan panos aikansa suomalaiselle historiankirjoitukselle oli tärkeä, sillä hänen kertomuksensa suomalaisten hautauskäytännöstä ja sen perusteista rakensi kansallista näkemystä ja kokemusta oikeasta suomalaisuudesta. Kansanperinteen ja arkeologian aineistosta yhtenäiseen kirjalliseen asuun jäsennetty historia mahdollisti sen merkityksellistämisen kansallisen kulttuuriperinnön ja historian symbolina. Harvan jäsentämä kertomus paikkasi siten osaltaan aukkoa, jonka historiallisten lähteiden puute suomalaisessa historiakirjoituksessa aiheutti. (Anttonen 2003: 51, 55.) Harva yhtenäistää suomalaisen uskontohistorian loogiseksi kertomukseksi, jossa historiallisen ajan kansanperinne muodostaa luontevan jatkumon esihistorialliselle suomalaiseksi määritellylle kulttuurille. Tässä Harva on pitkälti noudatellut aikansa tieteenraditiota. Toisaalta Harva on tehnyt myös omia ratkaisuja. Tällainen on mielestäni hänen päätöksensä sivuuttaa polttohautaus muinaisena suomalaisväestön hautaustapana, vaikka hän ottaakin sen huomioon Vainajat-luvussaan.

Lopuksi

Suomalainen esihistoria on Harvan tekstissä rakentunut kahden aineiston varaan, suullisen ja arkeologisen. Hän nivoo näitä kahta tarinankerronnallisesti keskenään yhtenäisemmäksi kertomukseksi. Harva pyrkii narratiivisessa konstruktiossaan selittämään nykyisyyttä eli kerättyä perinnet materiaalia menneisyyden eli arkeologisen aineiston avulla. Polttohautaus sellaisenaan ei sovi Harvan käyttämään perinneaineistoon, sen sijaan esineellinen ruumishautaus on nähtävissä kansanperinteen valossa esihistoriallisen uskomusjärjestelmän kulmakivenä. Harva käyttää arkeologista aineistoa tukemaan niitä elementtejä, jotka ovat hänelle suullisen perinteen perusteella tärkeitä. Arkeologisella materiaalilla Harva pystyy siis sitomaan tuoreemman muistitietoineksen osaksi esihistoriallista mielenmaisemaa. Harvan viitatessa arkeologiseen tutkimukseen esineellinen ruumishautaus alkaa edustaa aitoa muinaissuomalaisuutta.

Ideologiselta tasoltaan *Suomalaisten muinaisusko* noudattelee mielestäni suomalaiskansallista historiantulkintaa. Harvan tulkinta menneisyydestä ja hautausmuodon merkityksestä on ymmärrettävissä yhtenä monista mahdollisuuksista tavoitella ja käsittää suomalaisuuden esihistoria. Suomalaisille tuttu kansanperinne muuttuu Harvan kertomuksessa suomalaisten historiaksi, joka juontuu kaukaisesta menneisyydestä. Näin suomalainen vanhan kansan kuolemankulttuuri palautuu esihistoriaan, mutta on sieltä silti kokemusperäisesti suomalaisen lukijan tunnistettavissa.

Bibliografia

Painamattomat lähteet

- Muhonen, T. 2008. *Uhri ja röykkiö: rautakauden uhriröykkiöt tutkimushistorian, kansanperinteen ja arkeologisen aineiston valossa*. Turun yliopisto. Arkeologia. Pro gradu -tutkielma.
- Uotila, N.-U. 2015. *Uno Harvan käsitys muinaissuomalaisesta hautaustraditiosta*. Turun yliopisto. Uskontotiede. Pro gradu -tutkielma.

Elektroninen aineisto

- Anttonen, V. 2008. Uno Harva suomalaisen kulttuuriperinnön vaalijana ja tutkijana. *Auraica* I. Vol. 1, 2008: 39–46. <<http://journal.fi/aur/article/view/646>> (Luettu 15.1.2017)
- Skinner, Q. 1969. Meaning and Understanding in the History of Ideas. *History and Theory*, Vol. 8, No. 1 (1969): 3–53. <<http://www.jstor.org/stable/2504188>>. (Luettu 8.11.2014)
- White, H. 1980. The Value of Narrativity in the Representation of Reality. *Critical Inquiry*, vol. 7, no 1, On Narrative (Autumn 1980): 5–27. <<http://www.jstor.org/stable/1343174>>. (Luettu 5.2.2015)

Tutkimuskirjallisuus

- Ahtiainen, P. & Tervonen J. 1996. *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaisen historiankirjoitukseen*. (Käsitteitä 17:1.) Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Anderson, G. 1963. Boatgraves in Finland. *Suomen Museo* LXX: 5–23.
- Anttonen, P. J. 2003. Folklore, History and the “Story of Finland”. Lotte Tarkka (ed.), *Dynamics of Tradition. Perspectives on Oral Poetry and Folk Belief*: 48–66. (Studia Fennica Folkloristica 13.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Anttonen, V. 1987. *Uno Harva ja suomalainen uskontotiede*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Blomstedt, Y. 1895. Venäjän Karjalan kalmistoista ja hautapylväistä. *Suomen Museo* II: 17–24.
- Burke, P. 2000. *A Social History of Knowledge. From Gutenberg to Diderot*. Based on the First series of Vonhoff Lectures given at the University of Groningen (Netherlands). Polity Press, Cambridge.
- Cleve, N. 1943. Skelettgravfalten på Kjuloholm i Kjølo. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* XLIV.
- Feilberg, H. F. 1962 (1904). *Jul II. Julemørkets løndom juletro, juleskik*. 2. opl. Rosenkilde og Bagger, København.
- Fewster, D. 2000. Approaches to the Conversion of Finns: Ideologies, Symbols, and Archaeological Features. Guyda Armstrong & Ian N. Wood (eds.), *Christianizing Peoples and Converting Individuals*: 89–102. (International Medieval Research; 7.) Turnhout, Brepols.
- Fewster, D. 2006. *Visions of Past Glory: Nationalism and the Construction of Early Finnish History*. (Studia Fennica Historica 11.) Finnish Literature Society, Helsinki.
- Haavio, M. 1942. Uno Harva 60-vuotias. *Virttäjä* (3–4).
- Haavio, M. 1951. Uno Nils Oskar Harva. Muis-topuhe. *Suomalainen Tiedekatemia. Esitelmät ja pöytäkirjat* 1950: 74–88. Suomalainen Tiedekatemia, Helsinki.
- Harva U. 1914. *Tsheremissien uskonto*. (Suomen suvun uskonnot 5.) WSOY, Porvoo.
- Harva, U. 1925. Vänster hand och motsols. *RIG, Föreningen för Svensk Kulturhistoria Tidskrift* Bd: 23–36.
- Harva, U. 1933. Suomalaisen muinaisuskonto. Gunnar Suolahti, Esko Aaltonen, Pentti Renvall, Lauri Kuusanmäki, Heikki Waris & Eino Jutikkala (toim.), *Suomen kulttuurihistoria I. Heimoyhteiskunnan ja katolisen kulttuurin aika*: 188–227. Gummerus, Jyväskylä & Helsinki.
- Harva, U. 1936 (1935). Varsinais-Suomen henkistä kansankulttuuria. E. W. Juvelius, U. Harva, A. M. Tallgren, J. G. Granö, G. Nikander, J. Rinne, K. Jäntere, S. Dahlström, K. I. Karttunen & A. Viklund (toim.), *Varsinais-Suomen historia* III, 1–2. Erip. teoksesta Varsinais-Suomen historia III, 1–2. WSOY, Porvoo.

- Harva, U. 1936. Kalevala ja suomalainen kansallishenki. *Kalevalaseuran vuosikirja* 16: 218–230. WSOY, Porvoo.
- Harva, U. 1945. ”Elävä ruumis”. *Suomalainen Suomi* 1: 19–28.
- Harva, U. 1948. *Suomalaisten muinaisusko*. WSOY, Porvoo.
- Hautala, J. 1954. *Suomalainen kansanrunouden tutkimus*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 244.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Honko, L. 1971. Uno Harva (1882–1949). *Folkloristiikka ja uskontotiedettä* 20: 57–66. Erillispainos teoksesta *Arv, Journal of Scandinavian Folklore*. Vol 25–26, 1969–1970.
- Hultkrantz, Å. 1994. Early Profiles in the Finnish Study of Comparative Religion: A Scandinavian Point of View. *Temenos* 30 (1994): 95–112.
- Immonen V. & Taavitsainen J.-P. 2011. Oscillating Between National and International: The Case of Finnish Archaeology. *Comparative Archaeologies. A Sociological View of the Science of the Past*: 137–177. Springer, New York.
- Jaakkola, J. 1940. *Suomen historian ääriiviivat*. WSOY, Porvoo.
- Jaakkola, J. 1956 (1935). *Suomen varhaishistoria: Heimokausi ja ”Kalevalakulttuuri”*. (Suomen historia 2.) WSOY, Porvoo.
- Kaartinen M. & Korhonen A. 2005. *Historian kirjoittamisesta*. Kirja-Aurora, Turku.
- Kelley, D.R. 2002. *The Descent of Ideas. The History of Intellectual History*. Ashgate, Aldershot.
- Kivikoski, E. 1939. Die Eisenzeit im Auralflussgebiet. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* XLIII.
- Kivikoski, E. 1942. Lisiä Karjalan ristiretkikauden ajanmääritykseen. *Kalevalaseuran vuosikirja* 22: 79–87 WSOY, Porvoo.
- Kivikoski, E. 1960. *Tehty työ elää*. A. M. Tallgren 1885–1945. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Knuuttila, S. 1999. Sankariaika suomalaisessa kansanrunoudentutkimuksessa 1930-luvulla. Pertti Karkama, Hanne Koivisto (toim.), *Ajan paineessa*: 101–129. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 758.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Knuuttila, S. 2010. Tutkija luo kohteensa (ja vastaa siitä). Tutkimusaineistojen muodostaminen. Jyrki Pöysä & Helmi Järvi-luoma & Sinikka Vakimo (toim.), *Vaeltavat metodit*: 19–42. (Kultaneito VIII.) Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Knuuttila, S. 1986. Merkityksen historiallisesta ja rationaalisesta rekonstruktiosta. Mylly, J. (toim.), *Poliittinen historia ja yhteiskuntatieteet*: 9–19. (Julkaisuja C:23.) Turun yliopisto. Poliittinen historia, Turku.
- Koskela Vasaru, M. 2012. Huomioita 1800-luvun historiankirjoituksen näkemyksistä Suomen esihistoriallisiin asukkaisiin liittyen. Matti Enbuske, Matti Mäntylä, Matti Salo & Reija Satokangas (toim.), *Historian selkosilla: Jouko Vahtolan juhlakirja*: 397–404. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys, Rovaniemi.
- Koski, K. 2011. *Kuoleman voimat. Kirkonväki suomalaisessa uskomusperinteessä*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1313.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Krohn, K. 2008 (1915). *Suomalaisten runojen uskonto. Suomen suvun uskonnot I*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 137.) Näköisp. Salakirjat, Helsinki.
- Kuch, M. 1992. Hermeneutiikka ja kysymys. Riitta Korhonen, Martin Kusch, Hartmut Schröder (toim.), *Lopussa teksti*: 3–22. (Scandinavian university studies in the humanities and social sciences. Nordeuropäische Beiträge aus den Human- und Gesellschaftswissenschaften. Bd./Vol 1.) Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Lehmusto, H. T. 1937. Muistajaiset. *Virittäjä* 41: 417–423.
- Leppäaho, J. 1950. Tarsilaisen poltto. *Kalevalaseuran vuosikirja* 30: 99–111. WSOY, Porvoo.
- Megill, A. 2007. *Historical Knowledge, Historical Error: A Contemporary Guide to Practice*. University of Chicago Press, Chicago.
- Nordman, C. A. 1968. *Archaeology in Finland before 1920*. (The history of learning and science in Finland 1828–1918.) Societas Scientiarum Fennica, Helsinki.
- Pentikäinen, J. 1989. *Kalevala Mythology*. (Folklore studies in translation.) Bloomington, Indiana University Press.

- Purhonen, P. 1998. *Kristinuskon saapumisesta Suomeen. Uskontoarkeologinen tutkimus.* Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 106.
- Rorty, R. 1984. The Historiography of Philosophy: Four Genres. R. Rorty, J. B. Schneewind, Q. Skinner (eds.), *Philosophy in History. Essays on the historiography of philosophy:* 49–75. Cambridge University Press, Cambridge.
- Salo, U. 2012a. Olevaisuus ja sen valtiut. Muinaissuomalaisten maailmanymmärrys. *Kalevalaiset myytit ja uskomukset arkeologian, kielihistorian ja kulttuurihistorian näkökulmasta* I. Amanita, Somero.
- Salo, U. 2012b. Luonto ja kulttuuri. Muinaissuomalaisten elämänymmärrys. *Kalevalaiset myytit ja uskomukset arkeologian, kielihistorian ja kulttuurihistorian näkökulmasta* II. Amanita, Somero.
- Salo, U. 2012c. Tuoni, Pohjola, taivas. Arkeologian ja kalevalaisten runojen tuonelat. *Kalevalaiset myytit ja uskomukset arkeologian, kielihistorian ja kulttuurihistorian näkökulmasta* III. Amanita, Somero.
- Saxén, R. 1919. *Suomalaisten muinaisusko.* WSOY, Porvoo.
- Schwindt, T. 1893. Tietoja Karjalan rautakaudesta (ja sitä seuraavilta ajoilta) Käkisalmen kihlakunnan alalta saatujen löytöjen mukaan esittänyt Theodor Schwindt. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* XIII: 1–206.
- Shapin, S. 1996. *The Scientific Revolution.* The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Sihvo, H. 1973. *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana.* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 314.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Sihvola, J. 1997. Sarjatulta ketunhantä kainalossa vai tieteenhistorian metodologiaa? Kommentti Kalle Michelsenille. *Tieteessä tapahtuu* 15 (1997): 5: 34–36.
- Siikala, A.-L. 2013. *Itämerensuomalaisten mytologia.* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1388.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Smith, A. D. 1999. *Myths and Memories of the Nation.* Oxford University Press, Oxford.
- Stuckrad von, K. 2013. *Discursive Study of Religion: Approaches, Definitions, Implications. Method and Theory in the Study of Religion* 25: 5–25.
- Syrjämäki, S. 1999. Filosofian historian historiallinen rekonstruktio Skinner, intentiot ja anakronismit. *Niin & näin: filosofinen aikakauslehti* 6 (1999): 1: 63–68.
- Sääskilähti, N. 1997. *Kansa ja tiede. Suomalaisen kansatiede ja sen kohde 1800-luvulta 1980-luvulle.* (Tutkimuksia 31.) Jyväskylän yliopisto. Etnologian laitos, Jyväskylä.
- Tallgren, A. M. 1915. Ristimäki gravfelt i S. Karins. *Finskt Museum* XXII: 46–61.
- Tallgren, A. M. 1918. *Suomen esihistorialliset ja ajaltaan epämääräiset kiinteät muinaisjäännökset.* Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Tallgren, A. M. 1920. Eräs polttokalmisto Liedossa. A. M. Tallgren (toim.), *Tietojemme rajoilta historiassa. Kokoelma muinais- ja sivistyshistoriallisia kirjoituksia:* 58–73. (Sivistys ja tiede 14.) WSOY, Porvoo.
- Tallgren, A. M. 1931a. *Suomen muinaisuus. Suomen historia I.* WSOY, Porvoo ja Helsinki.
- Tallgren, A. M. 1931b. Esihistoria. E. W. Juvelius, U. Harva, A. M. Tallgren, J. G. Granö, G. Nikander, J. Rinne, K. Jäntere, S. Dahlström, K. I. Karttunen & A. Viklund (toim.), *Varsinais-Suomen historia I:* 1–200. Varsinais-Suomen historian tutkimusyhdistys, Turku.
- Tallgren, A. M & Toivonen Y. H. 1933. Suomen kansan esihistoriallinen kulttuuriperintö. Gunnar Suolahti & al. (toim.), *Suomen kulttuurihistoria I. Heimoyhteiskunnan ja katolisen kulttuurin aika:* 26–50. K.J. Gummerus Osakeyhtiö, Jyväskylä-Helsinki.
- Tarkka, L. 1989. Karjalan kuvaus kansallisena retoriikkana. Ajatuksia karelianismin etnografisesta asetelmasta. Seppo Knuuttila ja Pekka Laaksonen (toim.), *Runon ja rajan teillä:* 243–257. (Kalevalaseuran vuosikirja 68.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tommila, P. 2000. *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia.* WSOY, Porvoo.
- Tweed, T. A. 2006. *Crossing and dwelling: a theory of religion.* Harvard Univ. Press, Cambridge, MA.
- White, H. 1987. *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation.* Johns Hopkins University Press, Baltimore.

Loppuviitteet

- 1 Kartoittaessaan Volgan suomalaiskan-
sojen hautausperinteitä Harva on kiin-
nittänyt huomiota itäisten tšeremissien
tapaan haudata vainajan ruumis sellai-
senaan ilman arkkua. Harvan ajatus iki-
vanhasta kotoperäisestä tavasta haudata
vainaja sellaisenaan maahan onkin ehkä
kytkettävissä suomalais-ugrilaista yh-
teisaikaa korostavaan kulttuuriteoriaan.
(Harva 1914: 13, 15, kuva 2.)
- 2 Ajatus kuolemanjälkeisen elämän jatku-
misesta keskeytyksettä sellaisena kuin
se oli vainajan vielä eläessä edellyttää
käsitystä tuonpuoleisesta, jossa elämän-
kulku on mahdollista. Toisaalla Harvan
Vainajat -luvussa käy ilmi, ettei vainajien
uskottu kehittyvän enää haudanalaisessa
elämässään, vaan nämä esiintyvät juuri
siinä asussa, jossa heidät on pantu hau-
taan ja maatumisen tilassaan. Esimerkki-
nä elämänkulun jatkumattomuudesta käy
vaikkapa suullisen kansanperinteen tal-
lenne vielä puhumaan oppimattomasta
lapsesta kirkonhaltijana, jonka kanssa oli
vaikea tästä syystä tulla toimeen. (Harva
1948: 490–498, 502.)
- 3 Mutta historiallinen rekonstruktio ei ole
menneisyyden objektiivista kuvailua, ku-
ten on esitetty (esim. Knuuttila 1986: 16).
Väite perustuu ajatukselle, että tieteen-
historian tutkimuskohteena olisi tietees-
sä esitettyjen argumenttien totuuden ar-
vioiminen ja ennakko-oletuksena tiedon
kumulatiivinen kasvu ja tiedon lisäänty-
misen kehityksen kuvailu (Burke 2000:
8). Tästä näkökulmasta katsoen nykytut-
kija tietää asiat paremmin jälkiviisauden
valossa ja voi kertoa, mistä aiemmat tie-
teentutkijat itse asiassa puhuvat (Rorty
1984: 49). Toisaalta merkityksen histo-
riallisen ja rationaalisen rekonstruktion
suhteen pohtiminen näyttäytyvät tässä
keskustelussa historianfilosofisessa yhtey-
dessään, joka taas eroaa hieman tieteen-
historian tarpeista. Historianfilosofisessa
keskustelussa historiallista rekonstruk-
tiota ja rationaalista rekonstruktiota on
käsitelty enemmänkin (ks. esim. Syrjä-
mäki 1999).
- 4 Artikkelissaan ”Vänster hand och mot-
sols” vuodelta 1925 Harva esittelee suo-
malais-ugrilaaisessa kansanperinteessä
esiintyvän käytännön, jossa osana hau-
tausrituaalia käännetään oikea vasem-
maksi ja vasen oikeaksi. Harva uskoo
käytännön kuuluvan myös Suomen alu-
een esihistorialliseen hautaustraditioon
löytäen suomalaisia vastineita käytän-
nölle Suomen Muinaismuistoyhdistyk-
sen Aikakauskirjassa XIII julkaistusta
kaivausraportista Karjalan rautakautises-
ta hautalöydöstä ja vuonna 1912 löyde-
tystä Euran Käräjämäen ja Osmanmäen
ruumiskalmiston haudasta numero VII.
Samassa yhteydessä hän esittää toivee-
naan, että ”arkeologit kiinnittäisivät hu-
mionsa tähän seikkaan”. (Harva 1925:
27–28.) Arkeologi Nils Cleve onkin vas-
tannut Harvan toiveeseen vuonna 1943
julkaisussaan Köyliönsaaren ruumis-
kalmistosta. Hän toteaa, että kyseisessä
kalmistossa hauta-antimet on sijoitettu
hautaukseen luonnollisille paikoilleen,
siten kuten niitä on kannettu tai käytetty
vainajan elossa ollessaan muutamia poik-
keuksia lukuun ottamatta. Cleve ei näin
muodoin löydä arkeologisesta aineistosta
sitä tukea, johon Harva nojaa argumen-
taatiossaan. (Cleve 1943: 50–51.) Tässä
ilmeneekin ehkä yksi Harvan näkökulma
arkeologiseen aineistoon: hänelle riittä-
vät yksittäiset hautalöydöt todistamaan
kansanperinteen kauaskantoisuudesta
esihistoriaan asti, toisin kuin Clevelle,
joka käyttää kokonaista ruumiskalmistoa
tutkituilta osin todistamaan päinvastais-
ta. Huolimatta aiheeseen perehtymises-
tään etsiessään valtion topografisesta
arkistosta kaivauskertomukseen liitetyn
piirroksen kyseisestä Käräjämäen ja Os-
manmäen ruumiskalmiston haudasta nu-
mero VII, Harva kuitenkin tyytyy suppe-
aan aineiston vertailuun.
- 5 He käsittelevät suomalaisen arkeologian
ja uskontotieteen asiantuntijoina yhtey-
neviä teemoja samoissa julkaisuissa ja
molempien tutkimustyö on osoittau-
nut merkitykselliseksi panostukseksi
kyseisten tieteenalojen elinkaareissa.
Esimerkiksi molemmat ovat julkaisseet

- alansa artikkeleita *Suomen kulttuurihistoria-* ja *Varsinais-Suomen historia-*sarjoissa (Harva 1933; 1936 [1935]; Tallgren 1931; 1933). Viimeksi mainitussa Varsinais-Suomen Historiantutkimusyhdistyksen maakuntahistoriahankkeessa molemmat olivat mukana myös tieteellisessä toimituskunnassa (Tallgren 1931b: Alkusanat). Tallgrenin tuotannossa kulminoituu 1920–1940-lukujen suomalainen arkeologia samoin kuin Harvan tutkimukset rakensivat suomalaisen uskontotieteen identiteettiä. Tallgren hallitsi Harvan tapaan oman alansa valtavat aineistokokoelmat pystyen luomaan laajan kokonaiskuvan esihistoriasta niin Suomen kuin Euraasiankin osalta. Harvan lailla Tallgrenkaan ei antanut teoreettisen pohdinnan vaimentaa intuitiivista tutkimusotettaan. Hänet nimettiin ensimmäisenä Suomen ja Pohjoismaiden arkeologian professoriksi Helsingin yliopistoon 1923. Ja Tallgrenin professuuri merkitsi intensiivisen ja innostuneen sivun avaamista suomalaisessa arkeologian opetuksessa. (Kivikoski 1960: 46, 56; Nordman 1968: erityisesti sivu 65.)
- 6 Suomalaisessa kontekstissa nationalistisen ideologian on katsottu ohjanneen myös arkeologian ja historiantutkimuksen periodisointia. Neutraaleina pidetyt käsitteet pakanuuden aika/esihistoria ja keskiaika/historiallinen aika saavat voimakkaan merkityssisällön nationalistisesta näkökulmasta katsoen. (Fewster 2006: 47). Esihistorian katsotaan päättyvän kristinuskon jo vakiinnutettua asemansa. Polttohautauksen katsotaan menettävän merkitystään sitä mukaa kuin kristinuskon vaikutus voimistuu. Polttohautauksesta aletaan asteittain luopua 1000-luvulta eteenpäin, siten että varhaisimmat kristillissävytteiset ruumishautaukset löytyvät Länsi-Suomesta. 1100- ja 1200-lukujen taitteessa Savosta ja Karjalasta löytyvät viimeiset esineelliset polttohautaukset, vaikka toisaalta aluetta voidaan pitää vielä 1300-luvulle asti esineellisestä hautaustavasta johtuen pakanallisena huolimatta aineiston kristillisestä leimasta. (Kivikoski 1942: 79–87; Leppäaho 1950: 99–100.)
 - 7 Näkemys perustuu suomalaisten esine-
muotojen yhdistymiseen hautauskäytän-
töön, jolle ei tunneta vastineita Suomen
naapurimaista ja Tallgren esimerkiksi
painottaa suomalaisen kansallisuuden
yhtenäisyyttä ja jatkuvuutta jo keskiseltä
rautakaudelta nivomalla yhteen esimer-
kiksi myöhäisrautakautisen (1100-lu-
vulta jaa.) länsisuomalaisen ruumiskal-
miston pohjalta tehdyn naispuvun
rekonstruktion ja saman alueen varhai-
semman polttokenntäkalmistomateriaa-
lin. (Tallgren 1915: 53; 1920: 69–70.)
 - 8 Kansallisiksi tieteiksi luetaan suomen
kielen tutkimus, folkloristiikka, kansatie-
de, kotimaisen kirjallisuuden tutkimus,
Suomen historia ja arkeologia (Fewster
2006: 16).
 - 9 Viime aikoina arkeologian tutkimuksen
piirissä emeritusprofessori Unto Salo on
kohdistanut erityishuomionsa kaleva-
lasiin myytteihin ja symboleihin (Salo
2012a–c).
 - 10 Harva esimerkiksi perustelee Väinämöi-
sen saaman suuren merkityksen suoma-
laisessa kansanrunoudessa johtuvan hah-
mon sotasankaruudesta, joka pohjautuu
oletettuihin historiallisiin tapahtumiin
(Harva 1948: 374–375; Siikala 2013: 48).
 - 11 On myös esitetty, että Harva olisi jo ai-
emmin urallaan sanoutunut irti katsan-
tokannasta, jossa historia nähdään kehi-
tysprosessina (Hultkrantz 1994: 97, 101;
Anttonen 2008: 44).
 - 12 Siirtyminen sosiologian professorin vir-
kaan vuonna 1926 Turun yliopistoon,
joka oli voimakkaasti profiloitunut suo-
menkieliseksi yliopistoksi, saattoi myös
osaltaan vaikuttaa nimen suomalaista-
miseen (Anttonen 1987: 101–103; 2008:
40; Immonen & Taavitsainen 2011: 148–
149).
 - 13 Arkeologisen aineiston käyttö argu-
mentaation tukena ajoittaa kuitenkin
Harvan näkemyksen muinaisuudesta
historiantutkimuksessa määriteltyyn
kronologiseen ajanjaksoon. Tämä siksi,
että arkeologia ajoittaa ilmiöitä, kult-
tuureja ja käsityksiä (Purhonen 1998:
10). Esimerkiksi Harvan ”Suomalaisten
muinaisuskonto”-artikkelissa käyttämä

ruumishautapiirros on peräisin arkeologi Theodor Schwindtin Käkisalmissa toimittamien arkeologisten tutkimusten julkaisusta vuodelta 1893 (Harva 1933: 222 kuva nro 73). Alueen tutkitut kalmistot ajoittuvat löytöjen perusteella Karjalan rautakauden eli pakanuuden ajan lopun viimeisiin vuosisatoihin. (Schwindt 1893: 111.)

FM Noora-Ulriikka (Ulnor) Uotila on arkeologian tohtorikoulutettava Turun yliopistossa.
ulnor.uotila@gmail.com

Jarkko Saipio

Kasabergetin monimuotoinen muinaisjäännös

Kasabergets mångformiga fornlämning

En grupp arkeologers exkursion till röset på toppen av Kasaberget i Helsingfors bjöd överraskande på nya fynd. Bredvid stenkumlet, som klassificerats som ett bronsålders gravröse, fanns en blottning av bränd sand. Därifrån tog man till vara bl.a. ett fragment av en kritpipa, en bit rödgods och bränd lera. Fynden lyfter fram rösets komplicerade användnings-, forsknings- och restaureringshistoria. I början av 1700-talet fanns det en vårdkase uppe på berget och under Krimkriget byggdes det år 1855 en telegrafstation ovanpå röset. Röset har under 1900-talet restaurerats två gånger men utan någon slags officiell dokumentation. Några undersökningar vid röset har aldrig utförts.

Johdanto

Koleana, mutta sateettomana syyspäivänä 11.10.2016 puoli tusinaa arkeologia kapusi entisen Helsingin maalaiskunnan itälaidalla sijaitsevalle jylhälle kallioharjanteelle, joka tunnetaan monien muiden Uudenmaan kallioalueiden tavoin nimellä Kasaberget. Tämä nimenomainen Kasaberget (suomenkieliseltä nimeltään ”Kasakallio”) on osa ns. Västerkul-
lan kiilaa, joka muodosti vuosina 1972–2008 kapean kaistaleen Vantaata Sipoon ja Helsingin väliin. Vuoden 2009 alusta lukien Kasabergetin topografisesti hallitsema Västerkul-
lan kiila on kuulunut Helsingin kaupunkiin.

Syynä Kasabergetille kapuamiseen oli sen korkeimmalla laella, n. 52 m merenpinnan yläpuolella sijaitseva samanniminen kiviröykkiö (Kuvat 1–2), joka viimeisimmän Vantaan esihistorian ilmestyessä oli vielä hetken aikaa toinen kaupungin kahdesta pronssikautiseksi hautaröykkiöksi määritellystä muinaisjäännöskohteesta (Leskinen & Pesonen 2008: 220). Röykkiö on nykyisessä

muodossaan läpimitaltaan n. 12 m S–N-suunnassa ja n. 7 m E–W-suunnassa. Sen pohjoisosa on nykyisin arviolta n. 1,5 m korkea, eteläosa paljon matalampi. Röykkiöllä käynti oli osa Helsingissä ja sen lähialueilla toteutettua muinaisjäännösekursiota, jonka järjestin osana ruotsalaisen arkeologin Åsa M. Larssonin vierailua Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineessa. Larssonin ja itseni ohella Kasabergetille kapusivat Marja Ahola, Antti Lahelma, Milton Nuñez, Marko Marila ja Santeri Vanhanen.

Kohde valikoitui mukaan ekskursion ohjelmaan ennen kaikkea komean ympäristönsä vuoksi. Kasabergetin röykkiö muodostaa yhden kaikkiaan kolmestatoista pronssikautiseksi hautaröykkiöksi tai röykkiöryhmäksi luokitellusta muinaisjäännöskohteesta nykyisellä Helsingin kaupungin alueella. Siinä missä useimmat muut näistä nykypäivään saakka sinitelleistä hiidenkiukaista ovat kerrostalojen pihojen tai ankeiden joutomaalänttien puristuksissa, Kasabergetillä on muinaisuuteen eläytyminen jopa

Kuva 1. Helsingin Kasabergetin röykö vuonna 2006, etelästä. Kuvaaja: Markku Heikkinen.

Kuva 2. Helsingin Kasabergetin röykö 1.11.2016, etelästä. Kuvaaja: Jarkko Saipio.

pettävän vaivatonta. Röykkiötä ympäröi n. 1300 m pitkä, 500–800 m leveä ja 20–50 m korkea kallioharjanne, joka on pronssikauden alussa ollut kalliosaari, myöhäispronssikaudella ja rautakaudella osa kallioniemeä. Meri on viimeisten tuhannen vuoden kuluessa vetäytynyt lähes kilometrin päähän kohteesta, mutta röykkiöltä avautuvaa näköalaa ei silti hallitse betoni, vaan kaikkialle levittäytyvä metsämaisema. Kallioharjanne on tätä nykyä havumetsän peittämää virkistys- ja luonnonsuojelu-aluetta. Aavistuksen muinaisesta merinäykymästä tarjoaa lännessä puiden lomasta pilkahtava laaja peltoalue. Näkyvin urbaani maamerkki on etelässä vajaan 4 km päässä kohoava Vuosaaren tornitalo.

Kohteelle kavuttuaan ja sitä aikansa ihasteltuaan arkeologiseurue koki positiivisen yllätyksen. Röykkiön kupeessa näkyi sen itäpuolella n. 3 x 1,5 m laajuinen punaiseksi palaneen hiekan alue (Kuvat 3–4). Tämä palaneen hiekan vyöhyke ei ollut

mitenkään itsestään selvästi arkeologisesti kiinnostava, koska röykkiötä ympäröivällä kallionlaella näkyi myös ilmeisen resentejä nuotionpidon jälkiä. Se näytti kuitenkin ympäristönsä perusteella vasta hiljattain kasvillisuuskerroksen alta esiin kuluneelta ja alkoi pian tuottaa pintapoihintalöytöjä. Suurin osa pinnalle näkyvistä materiaalin kulttuurin jäänteistä koostui pienistä tiilenpalasista ja palaneesta savesta, mutta hetken päästä Larsson poimi hiekan joukosta myös selvän keramiikanpalasen. Tarkemmalla tutkimuksella se osoittautui punasavikeramiikaksi. Hetken päästä löytyi myös pieni hohtavan valkoinen fragmentti, joka muistutti erehdyttävästi palanutta luuta, mutta paljastui sittemmin liitupiipun palaseksi. Näiden löytöjen ja palaneen saven lisäksi palaneen hiekan vyöhykkeeltä poimittiin talteen palanut naulamaisen rautaesineen katkelma ja kaksi palaa sulanutta metallia. Ekskursiokäynnistä oli muodostunut löytöjä tuottanut

Kuva 3. Santeri Vanhanen (vas.) ja Marko Marila poimivat löytöjä Kasabergetin röykkiön kupeesta 11.10.2016. Kuvattu koillisesta. Kuvaaaja: Jarkko Saipio.

Kuva 4. Kasabegetin röykkiön itälaidalla oleva palaneen hiekan paljastuma 1.11.2016, pohjoisesta. Kuvaaja: Jarkko Saipio.

tarkastuskäynti muinaisjäännöskohteella. Kävin kohteella vielä 1.11. täydentämässä ekskursioon yhteydessä tehtyjä havaintoja.

Alusta lähtien oli selvää, että löydöt tuskin liittyvät röykkiön rakentamiseen. Ne ovat kuitenkin monella tapaa kiinnostava esimerkki muinaisten röykkiöiden taipumuksesta vetää puoleensa myöhempiä ihmistoimintaa ja tallentaa jälkiä siitä. Tämä taipumus on luonnollisesti myös kiros hiidenkuias- ja lapinrauniotutkijoiden kannalta. Mitä tuhansia vuosia vanhojen röykkiöiden nykyisestä muodosta oikeastaan voi päätellä? Millaiset tekijät vaikuttavat siihen mitä puretaan, jätetään paikalleen ja uudelleenkasataan, kun vanhaa röykkiötä käytetään uuteen tarkoitukseen? Miten myöhemmät kajoamiset ovat vaikuttaneet siihen mitä röykkiöistä tai niiden

ympäristöstä nykyään löytyy tai on löytymättä? Kasaberget on yllä mainittujen kysymysten kannalta erityisen kiinnostava kohde, vaikka se tarjoaakin niihin tämänhetkisessä tutkimustilanteessa enemmän haastavia jatkokysymyksiä kuin vastauksia. Syynä tähän on röykkiön värikäs käyttö-, tutkimus- ja kunnostushistoria, johon nyt sukellamme.

Rovio, lennätin, kolmimittaustorni

Ensimmäinen muinaistieteellinen kenttä-tutkimusraportti, jossa käsitellään puheena olevaa Kasabergetin röykkiötä, on J. E. Tuomalan vuosina 1885–86 laatima kihlakunnankertomus Helsingin pitäjän muinaisjäännöksistä. Painetussa muodossa

koskaan julkaisemattomassa käsikirjoituksessa Tuomala (1885–1886: 104) mainitsee Västersundomin kylään kuuluvassa Kasabergetissä sijaitsevan 22 kyynärän läpimitaisen kiviröykkiön, jonka hän määrittelee pakanuuden aikaiseksi. Suomessa vielä 1880-luvulla metrijärjestelmän rinnalla käytetty vanha ruotsalainen kyynära oli virallisen muuntotaulukon mukaan 0,594 metriä. Tuomalan (1885–1886: 104) mukaan venäläiset olivat hävittäneet röykkiön Krimin sodan aikana vuonna 1855 ”siinä vartiota pitäessään”. Tuomala jatkaa edelleen, että: ”Keskipaikalla kasaa on tehty latomus, joka on 4 kyyn. läpimitaten. Tämän latomuksen päälle oli tuotu multaa ja tässä venäläiset vartioivat. Kalliolta on näet iso näköala saaristoon, jossa englantilaiset olivat väijymässä”.

Tuomalan ainakin näennäisesti hieman ristiriitaisilta vaikuttavat kuvaukset röykkiöstä n. 13 m läpimitaisena, ”hävitettynä” ja ”keskeltä kasaa” n. 2,4 m läpimitaiseksi, mullalla peitetyksi latomukseksi muokattuna ovat ilmeisen kiinnostavia. Näihin seikkoihin palataan myöhemmin tässä artikkelissa. Tässä kohtaa on syytä tuoda esiin, että Tuomalan mainitsema ”vartiointi” Kasabergetillä Krimin sodan aikana liittyi kalliolle pystytettyyn optiseen lennättimeen. Vuosina 1854–1855 rakennettiin Suomenlahden etelärannikolle keisari Nikolai I määräyksestä optinen lennätinketju Kronstadtin ja Hangon välille (Risberg 1959: 41). Västersundomin Kasabergetille pystytettiin yksi tähän vain viranomaiskäytössä olleeseen ketjuun kuuluneista, Ramstedtin merkinantojärjestelmää käyttäneistä lennättimistä (Voionmaa 1950: 87). Lennätin koostui korkeasta, kallioon vajerien avulla kiinni pultatusta merkinantotornista ja sen yhteydessä olleesta pienestä vartiokojusta (Risberg 1959: 43–44). Vuonna 1856 lennätin purettiin, optisen rannikkoviestintäjärjestelmän käytyä sodan päätyttyä tarpeettomaksi (Risberg 1959: 48). 1900-luvun alkupuolella

Kasabergetin laelle rakennettiin kolmionmittaustorni (Voionmaa 1950: 88; Salo 1957), kaikesta päätellen kalliolla lennättimen jäljiltä valmiina olleita pultteja hyödyntäen. Jos tämä päätelmä pitää paikkansa, lennättimen merkinantotorni sijoitui muutaman metrin päähän röykkiöstä, sen kaakkoispuolelle. Tuomalan selostuksen perusteella vartiokoju on ilmeisesti pystytetty osittain röykkiön päälle.

Mielenkiintoista kyllä, Tuomala ei Kasabergetin röykkiötä kuvatessaan tartu paikan nimeen, joka tyypillisesti yhdistetään muinaiseen vartiotulitoimintaan (esim. Granlund 1956; Voionmaa 1950: 87–88). Väinö Voionmaa (1950: 87–88) esittää, että Västersundomin Kasaberget olisi jo myöhäisrautakaudella ollut osa merkkituli- ja laivastoliikettä, jolla olisi varoitettu lähiseutujen asukkaita meritse lähestyvistä rosvoista ja vihollisista. Kasabergetin nimellä aikoinaan tai vieläkin tunnettuja korkeita kallioita on pääkaupunkiseudulla monia, joukossa Tähtitorninvuori ja Linnanmäki (esim. Forsius 1937: 33; Suolahti 1950: 322; Voionmaa 1950: 87; Häyrynen 1999: 8; Liski et al. 2013: 78). Västersundomin Kasabergetin kohdalla nimen tekee erityisen kiehtovaksi se, että Vartiokylän keskiaikainen linnanvuori sijaitsee vain runsaan kolmen kilometrin päässä lounaassa. Tapio Salminen (2013: 73) varoittaa kuitenkin yksioikoisista johtopäätöksistä asian suhteen. Hänen arvionsa mukaan Västersundomin Kasabergetin nimi on saanut alkunsa vasta 1700-luvun alussa, jolloin sitä tiedetään käytetyn vartiotulivuorena (tai oikeammin sanottuna sinne varattiin polttopuuta tällaista tarkoitusta varten) Suureen Pohjan sotaan liittyen. Kalliolle on merkitty roviopaikka Samuel Brotheruksen Västersundomista vuonna 1708 laatimaan konseptikarttaan ja myös 1700-luvulta peräisin olevaan venäläiseen sotilaskarttaan (Salminen 2013: 73–74). Polttopuiden kasaaminen Kasabergetille 1700-luvulla oli osa laajempaa vartiovuori-konseptin elvyttämistä Helsingin seudulla

(esim. Suolahti 1950: 416; Häyrynen 1999). Kasabergetin rökkiön luota tehtyjä löytöjä ajatellen tämä 1700-luvulle ajoittuva toiminta kallion laella on tietysti jo itsessään kiinnostava seikka.

"Uudelleenlöytäminen"

Tuomalan lähes 180-sivuinen käsin kirjoitettu kihlakunnankertomus Helsingin pitäjän muinaisjäännöksistä ei koskaan päätynyt Suomen muinaismuistoyhdistyksen julkaisuksi, mistä johtuen sen Kasabergetiä koskeva kuvaus jäi kenttätyötä tekeville arkeologeille helposti tuntemattomaksi (ks. Salo 1957; Lehtosalo 1962: 81; Luho 1965: 40; Lesell 2000: 20). Asiaan vaikutti luultavasti myös se, että Tuomalan käynnin jäljiltä Kansallismuseon arkistoon jäi tieto, että Kasabergetillä aikoinaan ollut rökkiö olisi monien muiden Helsinginseudulla joskus tavattujen hiidenkiukaiden tavoin täysin tuhoutunut (Cleve 1950: 72). Niinpä Unto Salo päätyi 14.10.1957 tarkastamaan kohteen ennestään tuntemattomana muinaisjäännöksenä, siitä Kansallismuseoon tulleen yleisöilmoituksen perusteella. Tarkastuskäynnillään Salo (1957) arvioi kohteen todennäköisesti pronssikautiseksi hautaröykkiöksi, joka oli kuitenkin pahasti rikottu. Salon kuvauksen mukaan rökkiöstä oli vieritetty kiviä läheisiin kallionkoloihin, minkä lisäksi rökkiökivistä oli ”kasattu kehän muotoinen kiveys kolmionmittaustornin juureen y.m.s.” Hän lisäsi kuitenkin, että kiukaassa saattoi edelleen olla koskemattomia paikkoja. Salon mukaan rökkiö oli tarkastuksen aikaisessa asussaan ”14–15 askelta pitkä, 9–10 askelta leveä, tuskin metrin korkuinen”. Hän totesi rökkiön keskiosassa olleen maata, ja raunion näyttäneen siltä kohdin kosketulta. Tuomalasta poiketen hän ei kuitenkaan hahmottanut rökkiöstä mitään latomuksia. Kivien vieminen rökkiöstä kolmionmittaustornin juurelle on tietysti

saattanut vaikuttaa tähän asiaan. Rökkiön lähiympäristöstä Salo pani kolmionmittaustornin ohella merkille paikalla joskus olleeseen rakennukseen viittaavia tiilensiruja.

Salon (1957) tarkastuskertomus pitää sisällään viisi kuvaa rökkiöstä ja sen ympäristöstä (AKF21399–21403). Tuomalan kuvausta vasten tarkasteltuina nämä ovat varsin kiinnostavia. Etenkin Finna.fi-verkkotietokannasta saatavilla olevassa kuvassa AKF21401 rökkiö näyttää yllättävän hyväkuntoiselta ollakseen Tuomalan (1885–1886: 104) ”hävitetyksi” kuvaama. Tällaiselta näyttävä rökkiö määritellään tyypillisesti korkeintaan osittain tuhoutuneeksi. Periaatteessa on mahdollista, että jokin taho olisi museoviranomaisten tietämättä ”entisoinyt” rökkiötä Tuomalan ja Salon käyntien välillä. Salo (1957) kuvaus rökkiön keskiosasta maata sisältäneenä ja kajotun näköisenä tuntuisi kuitenkin puhuvan tätä ajatusta vastaan. Lisäksi on pidettävä mielessä, että Tuomala (1885–1886: 104) kuvasi rökkiötä alun perinkin ”22 kyynärän läpimittaiseksi”, mikä viittaa siihen että se oli myös hänen käyntinsä aikana jollain lailla yhtenäinen kokonaisuus. Ilmeisesti Tuomalan maininta rökkiöstä ”hävitettynä” liittyykin ennen kaikkea ajatukseen, että rökkiötä olisi vuonna 1855 muokattu sen verran perusteellisesti, ettei sitä enää voinut pitää muinaisjäännöksenä. On vaikea sanoa kuinka perusteellisesti, koska Tuomala (1885–1886: 104) ei kihlakunnankertomuksessaan kerro millaisesta lähteestä hänen rökkiön Krimin sodan aikaisia vaiheita koskeneet tietonsa olivat peräisin. Lennätin mainitsematta jättämisen perusteella kyseessä on hyvinkin saattanut olla pelkkä paikallisen asukkaan lyhyt suullinen maininta. Tätä ajatellen Salo (1987) ajatus siitä, että rökkiössä saattaa olla edelleen koskemattomia osia vaikuttaa perustellulta. Pohjimmaisista rökkiökivistä ovat hyvinkin saattaneet jäädä paikoilleen vuonna 1855 toteutetussa muokkauksessa, ainakin joissakin osissa rökkiötä.

Taksvärkkipäivä

Kasabergetin rökkiön alkuperäisen muodon hahmottaminen on Salon käynnin jälkeen muuttunut entistä haastavammaksi. Salo (1957) päätti tarkastuskertomuksensa ilmeisen aiheelliseen toteamukseen: ”Kiuas on kauniilla näköalapaikalla ja aikoinaan ollut komea muistomerkki. Sen restaurointi ei vaadi kohtuuttomia kustannuksia, mutta sitä ennen raunio pitäisi tutkia ja kartoittaa”. Rökkiötä on sittemmin tosiaan restauroitu jopa kahdesti, mutta ilman mitään edeltävää tutkimusta tai kartoitusta. Rökkiön elinkaaren yleiseen kirjavuuteen ja epäselvyyteen istuu hyvin se, että kummastakaan entisöinnistä (jos tällaista sanaa voi käyttää) ei tunnu löytyvän Museoviraston arkistosta mitään virallista tietoa, raportista puhumattakaan.

Tuoreemmasta kunnostuksesta on hieman enemmän säilynyttä dokumentointia kuin ensimmäisestä – sanomalehtiartikkelin muodossa. *Helsingin Sanomat* uutisoi 5.10.1985 (s. 12) että edellisenä päivänä, joka oli taksvärkkipäivä Suomen kouluissa, oli 27 Sotungin lukion abiturienttia entisöinyt Kasabergetin rökkiötä sateisessa säässä. Artikkelissa kerrotaan abiturienttien muodostaneen kallion laelle ihmisketjun, jota pitkin rökkiöstä alarinteeseen päätyneitä kiviä nosteltiin takaisin rökkiöön. Palkaksi kukin heistä sai Vantaan kaupungilta 40 markkaa keräyskohteeseen lahjoitettavaksi. Aloitteentekijäksi kasaoperaatiossa mainitaan silloinen Vantaan kaupungin ympäristösihteeri Kirsti Virrankoski. Vuonna 1981 ilmestyneessä Virrankosken (1981: 40) toimittamassa kirjassa *Vantaan kaupungin muinaiset vuosituhanneet* on hänen ottamansa valokuva Kasabergetin rökkiöstä. Tässä koillisen suunnalta otetussa kuvassa rökkiön pohjoisosa näyttää hyvin samankaltaiselta kuin nyt, ts. paljon korkeammalta kuin Salon (1957) kuvissa. Sen perusteella merkittävimmin rökkiön nykyiseen muotoon

vaikuttanut restaurointi on tapahtunut jo ennen vuoden 1985 taksvärkkikasausta. Tiedot tästä muokkauksesta ovat valitettavasti vielä epämääräisempiä kuin myöhemmästä. Museoviraston arkeologiestä keskusarkistosta löytyy lehtileikkeenä 20.2.1991 päivätty ilmaisjakelulehti *Alue-uutisten* juttu, jonka mukaan rökkiötä olisi joskus entisöity ”Museoviraston johdolla”. Päivi Maaranen yritti vuonna 2008 Museoviraston muinaisjäänösten hoitoryhmän työntekijänä jäljittää tätä kunnostustapahumaa, mutta löysi virallisen hoitoraportin sijaan Museoviraston arkistosta ainoastaan rökkiöstä vuonna 1975 otetun valokuvan, jossa se näytti ”juuri kasatulta” (Maaranen 2009). Molemmat kunnostusepisodit ovat jääneet sikäli epätäydellisiksi, että rökkiön koillispuolella olevan pienen kalliopudotuksen juurella on yhä runsaasti irtokiviä, jotka ovat mitä todennäköisimmin joskus kuuluneet rökkiöön. Kiviläjä ei voi olla tuoreen kajoamisen tulosta, koska se erottuu Helsingin kaupungin vuoden 1988 ortoilmakuvassa ääriviivoiltaan hyvin samanlaisena kuin vuoden 2016 ortoilmakuvassa (Helsingin karttapalvelu). Irtokiviä on rökkiön ympäristössä jonkin verran myös muilla sivuilla. Selvää kuitenkin on, että rökkiön kunnostusoperaatiot ovat vaikuttaneet merkittävästi sen nykyiseen muotoon ja ulkonäköön. Nykyisin siinä ei enää näy maansekaista osaa, jollaista vielä Salo (1957) kuvasi varsin yhtenevästi Tuomalan (1885–1886: 104) selostuksen kanssa. Tässä yhteydessä on huomionarvoista, että Salon käynnin yhteydessä rökkiön pohjoisosa on ollut paljon nykyistä matalampi, kun sen sijaan hänen ilmoittamansa rökkiön pituus ja leveys ovat lähellä sen nykyistä laajuutta. Rökkiön ensimmäisen kunnostuksen keskittyminen pohjoisosaan viittaa siihen, että juuri siellä on kivipeite ollut maansekaista ja ilmeisen kajotulta vaikuttavaa. Tämä on sikäli olennainen tieto, että löytöjä tuottanut palaneen hiekan paljastuma sijoittuu

juuri tämän korotetun röykkiönosan viereen (Kuvat 2–3).

Löydöt

Röykkiön kupeesta 11.10.2016 saatujen löytöjen typologinen ajoitushaarukka on periaatteessa väljätkö, mutta viittaa alustavasti 1800- tai 1700-luvulle. Palanutta luuta muistuttava liitupiipun fragmentti on peräisin kopasta, jossa olleesta leimasta näkyy pala T-kirjainta (Kuva 5). Helsingin kaupunginmuseon arkeologin Markku Heikkisen (henkilökohtainen tiedonanto 31.10.2016) mukaan tällainen koristelu kopassa viittaa 1800-luvulle. Punasavikeramiikan fragmentti on ilmeisen vaikeasti ajoitettava (Kuva 5). Historialli-

seen aikaan erikoistunut arkeologi Georg Haggrén (henkilökohtainen tiedonanto 12.11.2016) esitti pyydettyä valistuneena, mutta hyvin epävarmana arvauksena 1700-lukua. On siis hyvin mahdollista, että liitupiipun siru, keramiikan pala, palanut savi ja tiilenpalat röykkiön kupeessa liittyvät kaikki Krimin sodan aikaiseen lennätintointimintaan. Toisaalta on myös mahdollista, että röykkiössä ja sen ympäristössä on sekaisin materiaalia eri aikakausilta. Kuten edellä on todettu, röykkiön itäpuolella oleva palaneen hiekan vyöhyke vaikuttaa röykkiön ympäristön nykytilan perusteella vasta suhteellisen hiljattain sitä joskus peittäneen kasvillisuuden alta paljastuneelta. Salon (1957) tarkastuskertomuksessaan mainitsevat tiilenpalat ovat luultavasti olleet näkyvissä kasvillisuuden seassakin.

Kuva 5. Liitupiipun fragmentti ja punasavikeramiikan pala Helsingin Kasabergetistä. Kuvaaja: Jarkko Saipio.

Johtopäätöksiä

Millainen muinaisjäänös toistuvasti muokattu Helsingin Västersundomin Kasaberget sitten oikeastaan on? Helpointa on ehkä aloittaa siitä miten kauas menneisyyteen röykkiön elämänkaari ulottuu. Kasabergetille tekemieni käyntien perusteella röykkiön 1700-luvulla ja kenties myös aiemmin tapahtunut käyttö roviopaikkana ei mielestäni millään lailla kyseenalaista röykkiön varhaismetallikautisuutta, vaikka Ville Luho (1965: 41) tällaista esittäkin. Röykkiön kivimäärä ja kivien koko viittaavat vahvasti siihen, että se on alun perin ollut hiidenkiuas; sellaisen kivimassan kokoamista kallion laelle pelkästään kokon alustaksi olisi tuskin pidetty tarpeellisena. Tässä yhteydessä on myös huomionarvoista, että röykkiökivet ovat enimmäkseen palamattomia.

Varhaismetallikautisten röykkiöiden ja niiden ympäristön myöhempi hyödyntäminen eri tarkoituksiin on varsin yleistä. Kirkkonummella on Kasabergetinä tunnetulla kalliolla n. 10 x 9 x 1,5 m kokoinen röykkiö, josta venäläiset ovat aikoinaan ottaneet kiviä sen viereen rakennetun tähystystornin juurelle (Lehtosalo 1963: 118). Tästä röykkiöstä vuonna 1851 löydetty pronssikautinen miekka (KM 81; Europaeus 1922: 181–182) kuitenkin osoittaa, että vartiotoiminta ei ole ollut röykkiön syntysyy, vaan röykkiö ja sitä ympäröivä maisema ovat vetäneet tällaista toimintaa puoleensa. Samaan tapaan Helsingin Västersundomin Kasabergetin röykkiö on todennäköisesti nähty 1700–1800-luvuilla hyödyllisenä kivivarastona paikassa, joka on muutenkin ollut ihanteellinen tähystys- ja merkinantotoimintaan.

Helsingin Kasabergetin röykkiön mutkikas elinkaari nostaa esiin monisyisen kysymyksen voiko röykkiötä kutsua ”tuhoutuneeksi muinaisjäänökseksi”. Arkeologisen tutkimuksen skaalan laajeneminen Tuomalan aikojen jälkeen tekee kysymyk-

sen tavallaan helpoksi vastata. Muinaisjäänösrekisterissä on nykyisin Krimin sodan aikaisia lennättimen paikkoja kiinteiksi muinaisjäänöksiksi määriteltynä, joten Kasabergetiä voidaan pitää muinaisjäänöksenä jo pelkästään Tuomalan ”hävittämiseksi” määrittelemän käyttövaiheen perusteella. Tuhoutuneisuuskysymyksen tiukka kytkeminen varhaismetallikauden arkeologian tutkimusintresseihin tuottaa epävarmemman, mutta suhteellisen helpon vastauksen. Koska röykkiötä ei ole koskaan tutkittu kaivauksin, emme voi tietää onko sen pohjalla vielä jäljellä esim. palanutta luuta, kvartsi-iskoksia tai varhaismetallikautisia rakenteita. Esimerkiksi tutkimuksellisesti varsin merkittäväksi osoittautunutta Viitasaaren Pyykkisaari 1:n lapinrauniota oli jossain vaiheessa ennen kaivaustutkimusta käytetty rakennuksen pohjana (Taavitsainen 1993). Kulttuuriympäristön suojelun näkökulmasta Kasabergetin röykkiöstä voidaan myös todeta Kreetta Lesellin (2000: 20) tapaan, että se on säilyttämisen arvoinen muinaisjäänöskohde jo pelkästään sen vuoksi, että on ympäristönsä vuoksi elämyksellinen esimerkki hiidenkiukaasta, vaikka sen muoto ei olekaan alkuperäinen.

Vaikeampi, mutta ilmeisen relevantti Kasabergetiin liittyvä suojelukysymys on se, onko osa sen tutkimuspotentiaalista nytkin välittömässä vaarassa. Pitäisikö sen kupeessa oleva palaneen hiekan vyöhyke tutkia ja dokumentoida ennen kuin kalliohuipun virkistyskäyttö mahdollisesti kuluttaa sen pois? Ja jos röykkiön yhteydessä kaivaustutkimuksia toteutetaan, pitäisikö ne ulottaa myös itse röykkiöön?

Bibliografia

Painamattomat lähteet

- Lehtosalo, V. 1962. Helsingin pitäjän kiinteät muinaisjäännökset. Inventointikertomus Museoviraston arkeologisessa keskusarkistossa.
- Lehtosalo, V. 1963. Kirkkonummen kiinteät muinaisjäännökset 1963. Inventointikertomus Museoviraston arkeologisessa keskusarkistossa.
- Lesell, K. 2000. Vantaan kaupungin kiinteiden muinaisjäännösten inventointi. Inventointikertomus Museoviraston arkeologisessa keskusarkistossa.
- Maaranen, P. 2009. Helsinki (Vantaa) Kasaberget. Hoitoraportti Museoviraston arkeologisessa keskusarkistossa.
- Salo, U. 1957. Helsingin mlk. Västersundom Kasaberget. Tarkastuskertomus Museoviraston arkeologisessa keskusarkistossa.
- Taavitsainen, J.-P. 1993. Viitasaari Suovansalo Pyykkisaari 1. Kaivauskertomus Museoviraston arkeologisessa keskusarkistossa.
- Tuomala, J. E. 1885–1886. Muinaisjäännöksiä Helsingin kihlakunnassa. Kihlakunnan kertomus Museoviraston arkeologisessa keskusarkistossa.

Elektroninen aineisto

Helsingin karttapalvelu - Helsingin kaupunki. <kartta.hel.fi> (Luettu 16.11.2016)

Tutkimuskirjallisuus

- Cleve, N. 1950. Helsingin seutu esihistoriallisena aikana. *Helsingin kaupungin historia I*: 13–53.
- Europaeus, A. 1922. Fornfynd från Kyrkslätt och Esbo socknar. *SMYA XXXII*(1): 1–208.
- Forsius, H. 1937 (alkuperäisteos vuodelta 1755, suom. T. Nurmela). Helsingistä, Uudenmaan kuuluisasta kaupunkikaupungista. *Entisaikain Helsinki II*: 17–65.

- Granlund, Å. 1956. *Studier över östnyländska ortnamn*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki.
- Häyrynen, M. 1999. Tähtitorninvuoren maiseman historiaa. *Narinkka* 1999: 6–28.
- Leskinen, S. & Pesonen, P. 2008. *Vantaan esihistoria*. Vantaan kaupunki, Vantaa.
- Liski, M., Ruoff, E., Alapeteri, N. & Korhonen, P. 2013. *Eläintarhan alueen ympäristöhistoriallinen selvitys*. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Helsinki.
- Luhio, V. 1965. Helsingin pitäjän esihistoria. *Helsingin pitäjän historia I*. Helsingin maalaiskunta, Helsingin maalaiskunta.
- Risberg, E. 1959. *Suomen lennätinlaitoksen historia 1855–1955*. Posti- ja lennätinhalitus, Helsinki.
- Salminen, T. 2013. *Vantaan ja Helsingin pitäjän keskiaika*. Vantaan kaupunki, Vantaa.
- Suolahti, E. 1950. Ensimmäinen Vironniemen Helsinki. *Helsingin kaupungin historia I*: 275–437. Helsingin kaupunki, Helsinki.
- Virrankoski, K. (toim.) 1981. *Vantaan muinaiset vuosituhannet. Vanda Stads Fornärtusenden*. Vantaan kaupungin Ympäristölautakunta, Vantaa.
- Voionmaa, V. 1950. Helsingin seudun historiaa ennen kaupungin perustamista. *Helsingin kaupungin historia I*: 79–108. Helsingin kaupunki, Helsinki.

FM Jarkko Saipio on lapinraunioista väitöskirjaa tekevä tohtorikoulutettava Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineessa. jarkko.saipio@helsinki.fi

Juha Ruohonen

Juvan Partalan kuninkaankartanon nauhapunoskoristeinen ristiriipus

Korshänget från Partala i Jockas

År 2015 påbörjades ett forskningsprojekt vid Partala kungsgård i Jockas i Södra Savolax. Projektets syfte är genom metoder ur olika discipliner beskriva bosättningen vid kungsgårdens område, från dess begynnelseskede till nutid. I den arkeologiska prospekteringen har det hittills hittats rikligt med material från historisk tid, medan de äldsta fynden dateras redan till korstågstimen i det savokarelska området. Ett av fynden är ett till sina detaljer unikt korsformat hänge, kallat för 'Juva-korset', som saknar motsvarigheter både i Finlands och i närliggande områdens fyndmaterial. Korset bär drag från olika väderstreck, men dess egenartade ornering (bl.a. det flätade korsmönstret i mitten) tyder på lokal tillverkning. Förutom korset har också andra föremål från 1200- och 1300-talet hittats på platsen. Det finns bristfälligt med kunskap om denna tidpunkt i Savo, eftersom väldigt få fornlämningar från tidperioden undersökts.

Etelä-Savosta Juvan Partalan historiallisen kuninkaankartanon pelloilta löytyi vuonna 2016 arkeologisen prospektoinnin yhteydessä koristeellinen ristiriipus (TYA 927:1; kuva 1). Esine tuli esiin Partalan nykyisen pääarakennuksen luoteispuoleiselta pelloilta noin 15 cm syvyydestä kyntökerroksesta.

Löytöpaikka sijaitsee vuonna 1442 perustetun Juvan seurakunnan ytimessä, noin kilometri vanhan kirkon paikasta ja hautausmaasta itään (kuva 2). Kuninkaankartano perustettiin Männynmäen kylän Partalaan vuonna 1556, jossa se ehti ennen lopettamistaan tosin toimia vain muutaman vuoden ajan. Kartanon lakkauttamisen jälkeen tila palautui takaisin Partasten suvulle, jolta se oli ennen kartanon perustamista lunastettu kruunulle (Poppius 1957: 84–94).

Partalan historiallisen kuninkaankartanon ympäristössä aloitettiin vuonna 2015 tutkimushanke, jonka tarkoituksena on eri tieteenalojen menetelmin päivittää kuvaa kartanon alueesta sen asutuksen alkuvaiheista nykypäivään asti. Kirjoittajan johtaman arkeologisen osion osalta

tavoitteena on kartoittaa alueen historiallista maankäyttöä sekä tutkia paikan ihmistoimintaa materiaallisen jäämistön perusteella. 1500-luvun kartanosta kertovien havaintojen ohella huomiota on kiinnitetty yhtä lailla myös kuninkaankartanoa nuorempaan – ja mahdollisuuksien mukaan myös vanhempaan – löytöaineistoon. Vaikka kyse on yleisemmälläkin tasolla kiinnostavana pidettävästä kuninkaankartanon alueesta, paikalla ei ole aiemmin tehty arkeologisia tutkimuksia.

Ristin kuvaus ja valmistusmateriaali

Ristiriipusta voidaan pitää yhtenä vanhimista tähän mennessä Partalasta löytyneistä esineistä. Kyse on valamalla valmistetusta ja toiselta puolelta yksityiskohtaisesti koristellusta metallirististä. Tämä tasavartinen, sakaroiden päitä kohden levenevä risti on kooltaan noin 42 x 35 mm ja pak-

Kuva 1. Juvan Partalasta löytynyt ristiriipus (TYA 927:1). Kuva Juha Ruohonen.

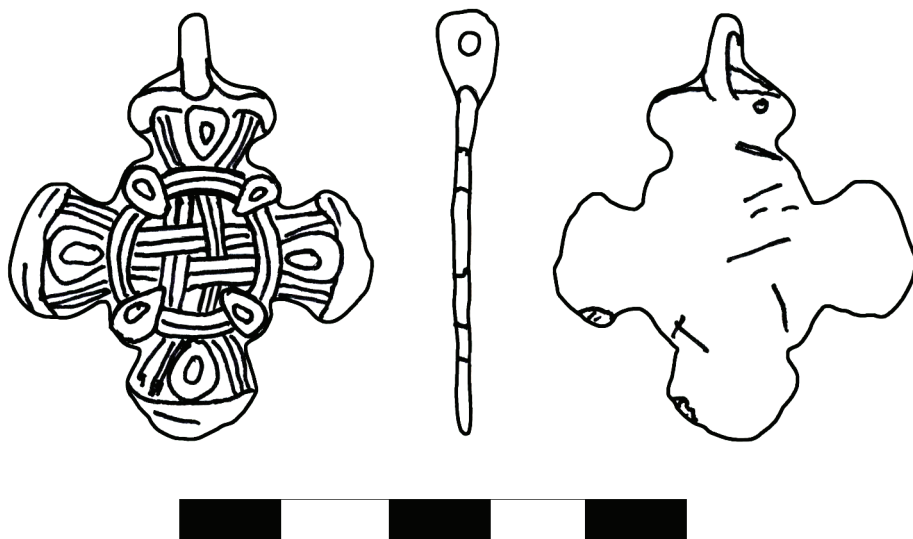
Kuva 2. Juvan kirkonkylä ja Männynmäen kylä ympäristöineen vuonna 1749. Kirkko ja papila vasemmalla, Partalan ratsutila (Pardala Rusthåll) keskellä. Hämeestä Olavinlinnaan kulkenut Suuri Savontie menee kuvassa kirkon ja Partalan pohjoispuolella. Ote 1700-luvun pitäjänkartasta (Boström & Hoof 1749).

suudeltaan 1–2 mm. Painoa esineellä on 8,5 g. Ylimmän sakaran jatkeena oleva pyöreäreikäinen, esineen ripustamiseen tarkoitettu paksumpi lenkki on valettu samanaikaisesti ristin kanssa. Lenkki on täysin ehjä.

Vaikka esine on pinnaltaan varsin kulunut, voidaan siinä havaita runsaasti erilaista koristelua (kuva 3). Pohjakuviona keskellä on ristikkäin kulkeva nauhapunos. Tulkinnasta riippuen elementti joko jää keskikohtaa rajaavan kaksinkertaisen kohojuovaympyrän sisään tai kulkee sen ali sakaroiden päihin asti. Joka tapauksessa ristin sakaroita reunustaa matala kaksinkertainen kohojuova. Jokaisen sakaran keskellä koriste-elementtinä on matala pisaramainen kuvio ja näitä vastaavat, mutta selkeämmät ja jonkin verran pienemmät kuviot löytyvät myös sakaroiden välistä, osin keskuskuviota kiertävän kehän päältä. Osa koristelun yksityiskohdista on esineen kulumisesta johtuen epätarkkaa – esimerkiksi

sakaroiden kärjet ovat erittäin sileitä ylintä lenkkisakaraa lukuun ottamatta. Ristin taustapuoli on sileä ja täysin koristelematon.

Löytymisen jälkeen 'Juvan ristiksi' nimetyn esineen koko ja muoto sekä esineen yleinen olemus viittaavat ristiretkiaikaiseen ristiriipukseen, jollaiset on Suomessa perinteisesti ajoitettu 1000-luvulta 1200-luvulle asti. Tälle ajanjaksolle kuuluvia ristiriipuksia tunnetaan Suomesta yhteensä muutamia kymmeniä, eikä yksikään näistä muistuta Partalan pelloilta löytynyttä ristiä. Esine voidaan kuitenkin Purhosen (1998: 80–87) käyttämää luokitelua soveltaen liittää ornamenttiaiheisiin ristiriipuksiin. Ryhmä on edelleen jaettavissa kolmipyörylä- ja palmettiristeihin sekä muihin ornamenttiaiheisiin risteihin. Tarkasteltavassa ristissä on vaikutteita kaikista ryhmistä. Tiettyjen elementtien (koko, keskusympyrä, pisaramaiset koristekuviot sakaroiden välissä) puolesta risti muistuttaa kolmipyöryläristejä (esim.

Kuva 3. Juvan Partalasta löytynyt ristiristiriipus piirrettynä edestä, sivulta ja takaa. Piirros Juha Ruuhonen.

Purhonen 1998: kuvat 94 ja 97), vaikkei ris-tivarsien päissä pyörylöitä olekaan havait-tavissa.

Silmämääräisesti tarkastellen riipuksen valmistusmateriaalina vai-kutti olevan pronssi tai jokin muu ku-paripohjainen lejeerinki. Koostumuksen varmistamiseksi esineen suhteellinen metallipitoisuus mitattiin Turun yliopiston geologian oppiaineen kannettavalla XRF-laitteella (Olympus Delta XRF, alloy-kali-brointi ja minuutin mittausaika). Useamman mittaustuloksen keskiarvoa käyttäen rönt-genfluoresenssianalyysi paljasti pintaosas-taan puhdistetun ristin olevan metallikoos-tumuksestaan tinaa (Sn 35,4 %), hopeaa (Ag 31,7 %) ja kuparia (Cu 25,8 %). Val-mistustekniikasta johtuvia epäpuhtauk-sia ovat lyijy (Pb 2,9 %) ja rauta (Fe 2,5 %). Alle prosentin pitoisuuksina esineessä oli lisäksi sinkkiä (Zn) ja muita hiven-metalleja (Ti, V, Bi). Kyse on siis lähinnä hopeapronssista (metalliseos Sn-Ag-Cu), jonka perusteella risti on alkujaan ollut sävyltään varsin vaalea. Kolmipyörylä- ja palmettiristit ovat usein hopeaa, näiden ryhmien ulkopuolelle kuuluvat muut or-namenttiaiheiset ristiriipukset ovat Purho-sen (1998: 84) mukaan yleensä pronssia. Koska ristiriipusten metallipitoisuuksien ar-viointi lienee löytöaineistosta aiemmin tehty lähinnä silmämääräisesti, saattaa kuitenkin vastaavia korkean hopeapitoisuuden omaavia ristejä olla joukossa oletettua runsaammin.

Alkuperä ja tulkinta

Juvan risti on yksityiskohdiltaan ainutlaa-tuinen, eikä vastineita sille voida osoittaa kotimaasta tai lähialueidenkaan löytöaineis-tosta (ks. esim. Purhonen 1998; Staecker 1999; Kurissoo 2001). Savosta on aiemmin tunnet-tu vain muutamia ristiretkiajalle ajoitettuja ristiriipuksia. Lähin Juvan löytöä jonkin verran muistuttava ornamenttiristi, myös ristin muotoiseksi ketjunjakajaksi tulkittu,

on Mikkelin Tuukkalasta (KM 9969:7) (ks. esim. Kivikoski 1973: Abb. 1115; Hirvi-luoto 1970: 19–21, bild 2; Purhonen 1998: 84–85, kuva 100). Esine poikkeaa Juvan riipuksesta suuresti, muun muassa esineen puhkonaisuudella, ristinhaarojen soikealla muodolla sekä koristelun yksityiskohdilla. Tätä Tuukkalan ristiä on pidetty alkujaan lätiläisenä. Visulahden Juoneennurmelta on löytynyt Mikkelin toinen ristilöytö (KM 10880; esim. Purhonen 1998: 72, kuva 62), mutta tämä kaksipuolinen ja tasavartinen krusifiksi erottuu tyypiltään selvästi Parta-lan löydöstä.

Juvan ristissä vaikuttaisikin ole-van piirteitä sekä läntisistä että itäi-sistä ristiriipuksista: esimerkiksi kol-mipyöryläristejä on valmistettu laajalla alueella Itämeren ympäristössä, kun taas sakaroiden ja niiden väliset pisaramai-set koriste-elementit saattavat olla muis-tuma esimerkiksi bysanttilaisten ristin jalokivikoristelusta.

Riipuksen kuvioita voidaan tar-kastella kristillisen symboliikan kautta (tästä esim. Purhonen 1998: 99–101; Salo 2005: passim.). Tasavartinen risti kuvastaa kristinuskoa ja ristiin kulkeva nauhapunos esineen keskellä on ymmärrettävissä tyy-litellyksi ristikuvioksi, symboliksi ristiin-naulitsemisesta ja syntien sovittamisesta. Olisiko tässä käsiteltävän ristin koriste-lussa kuitenkin etäännytty kristillisestä ai-hemaailmasta ja lähestytty kansanomaista ornamentiikkamuotia? Omaperäisimmil-lään ristin koristelu on nimittäin riipuksen keskikohdan kuviossa. Keskuskuvio muis-tuttaa nauhamaista punosta, esimerkiksi punotuista tuohitöistä tuttua suoraruutuis-ta pohjaristikkoa, tosin sillä erotuksella, että ristissä nauhoja kulkee kaksi rinnak-kain. Nauhakuviointi eri muodoissaan on ristiretkiajalla ollut tunnetusti yleistä etenkin Savon ja Karjalan metalliesineissä. Tämä näkyy esimerkiksi paikallisissa risti-aiheisissa ketjunkantajissa, joissa usein on kaksoisnauhapunos (esim. Salo 2005: 71).

Ristiriipusten punoskoristelu on harvinainen, muttei kuitenkaan täysin tuntematon elementti 1000–1300-luvuille ajoittuvissa esineissä. Esimerkiksi Ruotsissa Länsi-Götanmaan Stommenista löytyneen krusifiksin taustapuolella on tyylitelty punosristikko (Staecker 1999: 456–458, Kat.-Nr. 63). Ristin sisältämä kätkö on ajoitettu muun esineistön perusteella 1000-luvun loppupuolelle. Samanaikaisissa riimukivissä, riipuksissa ja soljissa esiintyy myös punottuja, tyyliteltyjä ristikuvioita (esim. Staecker 1998: 20–22). Myös Latviasta on löytynyt risti, joka on kauttaaltaan koristeltu kierteiseltä nauhapunoksella (Mugurevics 1974: 226, 2. att. 35). Vastaavaa kuviointia esiintyy laajalti myös Euroopan keskiaikaisessa kirkollisessa taiteessa sekä kansanomaisessa esineistössä (Valonen 1970: 61, 67, 76–77).

Juvan risti saattaa olla paikallista valmistetta, jossa olisi käytetty tekijälle tutumpaa ja kantajalleen ehkä miellyttävämpää ornamenttiikkaa. Ristiriipuksia on perinteisesti pidetty merkinä kristinuskon leviämisestä alueelle sekä myös to-

disteena kantajan kristillisyydestä. Voi myös olla, ettei ristiä välttämättä olisikaan pidetty kristillisenä esineenä, vaan koruna, johon olisi liitetty paikallista kuviomuotia ja jossa olisi jäljitelty kristillisiä, mutta käyttäjälle symboliikaltaan vieraita kuvaihteita tai taikamerkkejä. Esimerkiksi korun suojaavan funktion ohella kuviot ovat saattaneet kuvastaa kantajan sosiaalista statusta (ks. esim. Piho 2006: 360–363).

Puukonkahva samassa löytökontekstissa

Ilman vastineita on peltoalueelta löytyneen ristin tarkka ajoittaminen haastavaa. Ajoituksellisen viitteen esineelle antaa kuitenkin aivan sen vierestä vain parin metrin etäisyydeltä peltokerroksesta löytynyt valettu puukonkahva (TYA 927:2; kuva 4). Koristeellinen, mutta keskikohdastaan sileäksi kulunut kahva on noin 84 mm pitkä ja poikkileikkaukseltaan ovaali. Puukon terä on katkennut juuresta, ja sen rautainen ruoto on jäänyt kahvan sisään.

Kuva 4. Pronssista valettu koristeellinen puukonkahva Partalasta (TYA 927:2). Kuva Anne-Mari Liira.

Kahvan metallipitoisuus mitattiin edellä mainitun ristin tavoin. Kyse on tinapronssista esineen metallikoostumuksen sisältäessä kuparia (Cu 60,4 %) ja tinaa (Sn 32,6 %). Valmistustekniikasta johtuvia epäpuhtauksia ovat lyijy (Pb 3,4 %) ja rauta (Fe 0,9 %). Alle prosentin pitoisuuksina esineessä oli lisäksi hivenmetalleja (Sb, Bi, Ti, V).

Pronssikahvaisia puukkoja on perinteisesti pidetty karjalaisen naisen asuun kuuluvina työkaluina (esim. Schwindt 1883: 158, 161). Partalasta löytyneelle nauhaornamentiikalla koristellulle pronssikahvalle tunnetaan Suomesta läheisiä vastineita etenkin muualta Savosta (mm. Mikkeli Tuukkala: ks. Heikel 1889: kuvat 12, 14–16) sekä Karjalasta (mm. Kaukola Kekomäki, Räisälä Hovinsaari, Käkisalmi; ks. esim. Schwindt 1883: 158, liitekuvat 2, 4, 12; Saksa 1998: 119, kuva 41).

Juvan kahvalöytöä läheisesti muistuttavaa Räisälän Hovinsaaren puukonkahvaa on Kivikoski (1973: Abb. 1155) luonnehtinut tavalliseksi karjalaiseksi ristiretkiajan tyyppiksi. Periodi ajoitetaan perinteisesti vuosien 1050–1300 väliin. Monien ristiretkiaikaisina pidettyjen kohteiden ja esinetyyppien ikä on uusien luonnontieteellisten ajoitustulosten karttuessa kuitenkin jonkin verran nuorentumassa. Esimerkiksi Mikkelin Tuukkalan ruumiskalmistosta tehdyt radiohiiliajoitukset ajoittavat Tuukkalan kalmiston pääasiallisen käytön vasta 1200-luvun puolivälistä aina 1300-luvun jälkimmäiselle puoliskolle (Mikkola 2009: 184).

Kahvan osalta kyse on selvästi itäisestä esinetyypistä, sillä Savon ja Karjalan ohella samankaltaisia koristeellisia kahvoja tunnetaan runsaasti myös Luoteis-Venäjältä. Novgorodista tehtyjen löytöjen perusteella esine on ajoitettavissa 1100-luvun toiselta puoliskolta aina 1300-luvun loppuun (Belskiy & Laakso, tulossa). Partalan pronssikahva saattaa vastineiden perusteella ajoittua 1200-luvulle tai vasta 1300-luvulle.

Edellä esiteltyjen yksityiskohtien ja löytöolosuhteiden perusteella myös risti voidaan ajoittaa samaan aikakauteen.

Irtolöytö, asuinpaikka, kalmisto?

Vaikka tutkimukset ovat vielä kesken, on Partalan kuninkaankartanon alueelta jo tähän mennessä otettu tarkkojen sijaintitietojen kanssa talteen hyvin runsaasti löytöjä. Alustavan tarkastelun perusteella joukossa on lähinnä uudelle ajalle ajoittuvaa löytöaineistoa, kuten punasavikeramiikkaa, fajanssia, lasia ja tiiltä. Metalliesineistä yleisimpiä ovat rahat ja napit sekä lyijykuulat. 1500-lukua vanhempaa esineistöä ei tutkimuksissa ole löytynyt edellä käsiteltyjä esineitä lukuun ottamatta. Joukossa on toki myös vaikeasti ajoitettavaa esineistöä, kuten kuparipellin sekä sulaneen pronssin kappaleita.

Ristiriipus ja puukonkahva osoittavat kuitenkin selvästi, ettei historiallisiin asiakirjoihin vasta 1500-luvun puolivälissä ilmestynyt Partalan tila, kuninkaankartanonakin muutamia vuosia toiminut, syntynyt tyhjän päälle. Paikan alkujuuret voidaan viedä vuosisatoja varsinaista kartanovaihetta vanhemmaksi. Tässä artikkelissa esitelty vanhin löytöaineisto on todennäköisesti peräisin laajemmasta muinaisjäännöksestä, kuten asuinpaikasta, ruumishaudasta tai kalmistosta. Löytöpaikkaa, viljelyksessä olevaa peltoaluetta, ei pintakerroksia lukuun ottamatta ole toistaiseksi tutkittu tarkemmin.

Onkin huomattava, ettei Savon ristiretki- ja keskiaikaisilla asuinpaikoilla ole juuri lainkaan tehty systemaattista perustutkimusta, joten tiedot alueen tälle ajanjaksolle ajoittuvista kohteista ovat äärimmäisen niukkoja. Tämän kaltaisten kohteiden arkeologista tutkimuspotentiaalia – ja myös tarvetta tutkimuksille – voidaankin pitää esimerkiksi rannikkoaluetta suurempana. Ajankohdan asuinpaikkakohteet ovat äärimmäisen hankalia

havaita, tutkia ja tulkita, sillä ihmistoiminnasta kertovat löydöt ovat vuosisatoja viljellyillä peltoalueilla luonnollisesti levinneet ympäristöönsä. Tutkimalla alueet kuorimalla kyntökerrokset pois saatetaan täysin hävittää koko löytöaineisto, sillä ruokamullan alla ei välttämättä ole säilynyt kiinteitä rakenteita – ellei kyse ole syvemmälle kaivetuista ruumishaudoista. Tässä käsitelty Juvan Partala onkin edustava esimerkki aiemmin täysin tuntemattomasta sisämaan kohteesta, jonka historia voidaan järjestelmällisen perustutkimuksen kautta viedä vuosisatoja asiakirjojen ilmentämää ihmistoimintaa vanhemmaksi.

Kiitokset

Kirjoittaja haluaa esittää kiitokset Jussi Kinnuselle (geologian oppiaine, Turun yliopisto) löytöjen pXRF-analyysistä sekä Jaana Riikoselle ja Ville Laaksolle käsikirjoituksen kommentoinnista.

Bibliografia

Arkistolähteet

- Boström, J. & Hoof, J. 1749. Geographisk Charta öfwer Jockas Sochn uti Safwolax Län och Nedredels Härad belägen. Lantmäterystyrelsen, Kartor rörande Finland och Sveriges forna provincier 1623–1805. Lantmäterystyrelsen leverans 1850, 90. Tukholma: Riksarkivet.
- Ruohonen, J. 2017. Juva Männynmäki Partala. Arkeologiset tutkimukset 2015–2016. Tutkimusraportti. Turku: Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkisto.

Tutkimuskirjallisuus

- Belskiy, S. & Laakso, V. *tulossa*. The Cemetery of Kylälahti Kalmistomäki in the North-Western Ladoga Region – Archaeological Investigations in 2006–2009. AMAF. Turku: SKAS.
- Heikel, A. O. 1889. Tuukkalan löytö. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* X: 179–224.
- Hirviluoto, A.-L. 1970. Ett bysantiskt korssmycke från Haimionmäki i Lundo. *Finskt Museum* 1970: 17–23.
- Kivikoski, E. 1973. *Die Eisenzeit Finnlands. Bildwerk und Text*. Neuausgabe. Finnische Altertumsgesellschaft. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Kurisoo, T. 2001. *Ristiripatsid Eesti 12.–13. sajandi laibakalmistutes – ehted, kristlaste või pagana-te tunnused?* Bakalaureustöö. Tartto: Tarton yliopisto.
- Mikkola, E. 2009. The Mikkeli Tuukkala cemetery. The 2009 excavations and new interpretations. *Fennoscandia archaeologica* XXVI: 177–185.
- Mugurēvičs, Ē. 1974. Krustiņveida piekariņi Latvijā 11.-15.gs. *Arheoloģija un etnogrāfija* XI: 220–239. Riga.
- Poppius, L. 1957. *Juvan historia*. Pieksämäki: Juvan seurakunta ja kunta.
- Purhonen, P. 1998. *Kristinuskon saapumisesta Suomeen. Uskontoarkeologinen tutkimus*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 106. Helsinki.
- Saksa, A. 1998. *Rautakautinen Karjala. Muinais-Karjalan asutuksen synty ja varhaiskehitys*. Studia Carelica Humanistica 11. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- Salo, U. 2005. *Risti ja rauta. Kristilliset kuvat, symbolit ja ornamentit Suomen rautakauden löydöissä. Kristinuskon esineellistä kulttuurihistoriaa ennen kirjoitetun sanan aikaa*. Vammala: Emil Cedercreutzin Säätiö.
- Staecker, J. 1998. Mission och tidig kyrkopolitik. *Kulturen* 1998: 12–25.
- Staecker, J. 1999. *Rex Regnum et Dominus Dominorum. Die wikingerzeitlichen Kreuz- und Kruzifixhänger als Ausdruck der Mission in Altdänemark und Schweden*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Valonen, N. 1970. Nauhaornamentiikkaa eränkävijän miljöössä. *Suomen Museo* 1970: 59–78.

FM Juha Ruohonen on arkeologi Turun yliopistossa.
juku@utu.fi

JUVAN RISTI

Muinaiskorussa on käytetty esikuvana Partalan kuninkaankartanon alueelta löytynyttä 'Juvan ristiä'.

Käsityönä kotimaassa valmistettavaa ristiä saa sekä pronssisena että hopeisena, joko pronssi-/hopeaketjulla tai mustalla nyörillä.

Korua myydään ennakkovarauksiin perustuen ja toimitukset alkavat kesällä 2017. Korun myyntituotto käytetään Juvan ympäristön arkeologiseen tutkimukseen Suomen muinaistutkimuksen tuki ry:n toiminnan kautta.

pronssi	45 € (nyörillä)	50 € (pronssiketjulla)
hopea	65 € (nyörillä)	85 € (hopeaketjulla)
	+ postikulut	

Kaikkiin koruihin tulee mukaan säilytysrasia ja tietoa rististä.

SMTT
SUOMEN MUINAISTUTKIMUKSEN TUKEA RY

Lisätietoja, kyselyt ja tilaukset: sihteeri@smtt.fi

Pronssinen Juvan risti ketjulla.

Hopeinen Juvan risti ketjulla.

Piritta Häkälä & Eetu Sorvali

Metallia näkyvissä, ja sitten minä vähän innostuin

Johdanto

Metallinetsintä on puhuttanut meitä arkeologeja jo pitkään, ja tänä talvena kenties taas hieman enemmän, kun Ylellä on pyörähtänyt käyntiin metallinilmaisinharrastajista kertova sarja *Menneisyyden metsästäjät*. Ohjelman myötä voimme keväällä odottaa pelloille ja metsiin uusien metallinilmaisinharrastajien joukkoa, joilla on enemmän tai vähemmän käsitystä siitä, miten toimitaan kiinteillä muinaisjäännöksillä ja niiden läheisyydessä, ja mitä tehdään, kun löytää irtaimen muinaisesineen.

Metallinilmaisinharrastajille on järjestetty tapaamisia, koulutusta, seminaareja ja oppaita, mutta silti myös joukon aktiivisimmille tuntuu menneen hyvin huonosti perille se, missä metallinetsimen kanssa saa liikkua ja montako esinettä maasta voi nostaa. Mielestämme on täysin selvää, ettei tunnettujen kiinteiden muinaisjäännösten välittömässä läheisyydessä suoritettava metallinetsintä ole hyväksyttävää, ja silti sitä tehdään koko ajan – minkä myös *Menneisyyden metsästäjät* -sarja osoittaa.

Nostamme tässä keskusteltavaksi muutamia ongelmakohtia, joita olemme pohtineet. Näistä kiperimpänä pidämme sitä, ettei metallinilmaisinharrastajien osin hyvin systemaattiseltakin vaikuttavaan väärään toimintaan puututa aktiivisemmin. Kuinka pitkään ”minä vähän innostuin” -selitys on hyväksyttävä?

Muinaismuistolaki ja irtaimet muinaisesineet

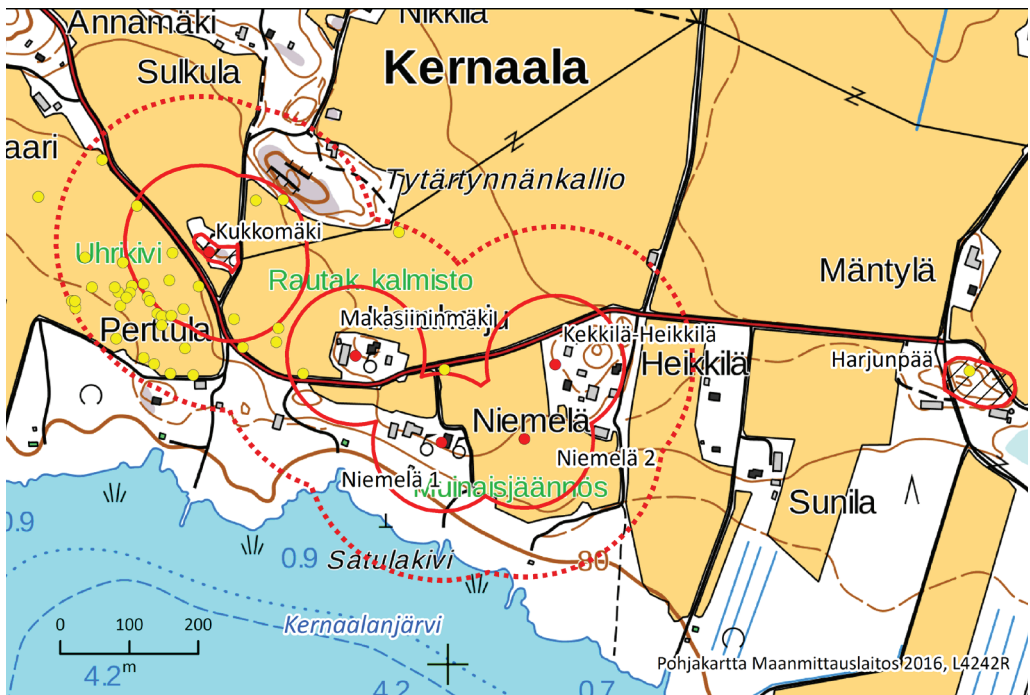
Muinaismuistolain (295/1963) toinen luku käsittelee irtaimia muinaisesineitä. Heti alkuun pykälässä 16 annetaan selkeät ohjeet sille, miten on meneteltävä, kun löytää vähintään sadan vuoden ikäiseksi oletettavan esineen tai sen osan, jonka omistajaa ei tiedetä. Edelleen pykälän toisessa momentissa todetaan, että mikäli esineen löytöpaikalla on kiinteään muinaisjäännökseen viittaavia merkkejä, ei löytöpaikkaan saa enempää kajoa. Kiinteään muinaisjäännökseen viittavina merkkeinä voidaan maastossa havaittavien ilmiöiden lisäksi pitää myös sitä, että kohdetta ylipäätään pidetään tutkimukselle tai metallinetsinnälle otollisena, esimerkiksi kartta-analyysin tai läheisten tunnettujen muinaisjäännösten perusteella. Tällöin metallinetsinnässä potentiaalisina pidetyt kohteet täyttävät lähes poikkeuksetta edellä mainitun vaatimuksen kajoamisen lopettamisesta yhden muinaisesineen löydyttyä.

Metallinilmaisinharrastuksen myötä Museovirastolle tulleet ilmoitukset irtaimista muinaisesineistä ovat kasvaneet huomattavasti. Ongelmallista tässä kasvussa on se, että Museovirastolle toimitetut löytökokonaisuudet koostuvat jopa 60 % tapauksista useammasta kuin yhdestä löydöstä. Lisäksi näille tutuille ja ”varmoille” löytöpaikoille tunnutaan palaavan useampana vuonna. (Rohiola 2014.)

Esimerkkinä siitä, miten huolettomasti muinaisesineitä kerätään, otamme Janakkalassa sijaitsevan Kernaalan alueen (kuva 1). Metallinetsintä on ollut Janakkalan ja Hämeenlinnan alueella selvästi muuta maata aktiivisempaa (Rohiola 2014: 20). Janakkalan Kernaalanjärven pohjoisrannalla on laaja rautakautisten kohteiden keskittymä. Kukkomäen muinaisjäännösalueelta (mj-tunnus 165010046) tunnetaan kuppikallio sekä polttokalmisto. Niiden itäpuolella sijaitsee neljä rautakaudelle ajoittuvaa muinaisjäännösryhmää, joiden alueella on kuppikiviä, asuinpaikka sekä kalmistoja. Näille kohteille ei ole tehty aluerajauksia, mutta Makasiininmäellä (mj-tunnus 165010047) on tehty tutkimuksia ja tarkastuksia vuodesta 1865 alkaen (Keskitalo 1950: 1). Tällaiselta alueelta on

vuosien 2013–2014 aikana kerätty metallinilmaisimen avulla löytöjä yhteensä 42 erilliseltä löytöpaikalta¹, joista 41 sijaitsee alle 200 metrin ja 11 alle 100 metrin päässä tunnetusta kiinteästä muinaisjäännöksestä. Lähin löytöpaikka on noin 35 metrin päässä Kukkomäen muinaisjäännösrajauksesta.

Metallinilmaisinharrastajien löytämien esineiden perusteella on muodostettu kolme uutta löytökohdetta, nimittäin Perttula (mj-tunnus 1000028643), Tytärtynnänkallio (1000023222) ja Heraharju (1000023221), mutta osa löydöistä on sijoitettu jo alueen ennestään tunnettujen kiinteiden muinaisjäännösten alle Kukkomäelle ja Makasiininmäelle. Yhteensä alueelta on kerätty lähes 60 esinettä, jotka on luetteloitu 15 päänumerolle¹. Lisäksi kaksi vuonna 2014 Museovirastolle toimitetuista

Kuva 1. Janakkalan Kernaalan rautakautinen muinaisjäännöskeskittymä. Kuvassa kiinteät muinaisjäännökset on nimetty, ja merkitty punaisilla ympyröillä sekä puna-mustalla viivoituksella. Irtolöytöpaikat on merkitty keltaisilla ympyröillä. Yhtenäinen punainen viiva on 100 m ja punainen katkoviiva 200 m etäisyydellä kiinteistä muinaisjäännöksistä. Kuva: Eetu Sorvali (pohjakartta Maanmittauslaitos 2016).

Perttulan löytökokonaisuuksista on lunastettu, vaikka kohde jo tuolloin oli tunnettu löytöpaikka. Kun vielä otetaan huomioon se, että muinaismuistolain mukaan tunnetusta muinaisjäännöksestä peräisin olevat esineet kuuluvat lunastuksesta valtiolle, on minkään edellä mainitun löydön lunastaminen kyseenalaista. Vastaavasta tapauksesta Halikosta on korkeimman hallinto-oikeuden päätös, jonka mukaan uudet löydöt kuuluivat kiinteään muinaisjäännökseen, vaikka ne oli löydetty 200–300 metrin päästä aikaisemmista löytöpaikoista ja yli 100 metrin päästä muinaisjäännöksen silloisesta rajauksesta (KHO 2001/3244). Päätöksestä on mainittu aiemmin Museoviraston blogissa (Haapala 2014), mutta sen sisältöä ei nähtävästi aktiivisesti sovelleta käytännössä.

Yllä oleva on räikeä esimerkki siitä, etteivät metallinilmaisinharrastajat selvästikään aina noudata lain kirjainta nostaessaan löytöjä ylös maasta. Kyseessä ei ole yksittäistapaus, vaan vastaavia kohteita löytyy muinaisjäännösrekisteriä tarkastellessa varsin runsaasti. Ohjeistuksen epätasällisuudesta ei kuitenkaan pitäisi olla kyse, sillä myös Museoviraston metallinilmaisinharrastajille suunnatussa ohjeessa (Maaranen 2015) puhutaan selkeästi vain yhdestä esineestä riippumatta sen löytökontekstista. Sen sijaan meillä arkeologeilla taitaa olla enemmän horjuvuutta siinä, miten suhtaudumme etenkin pelloilta löydettyihin esineisiin ja niiden tuomaan informaatioarvoon. Arkeologeina meille pitäisi olla kuitenkin selvää, että myös pelloilla voi olla kiinteitä muinaisjäännöksiä, joiden rakenteita on säilyneenä kyntökerroksen alla. Näin ollen peltojen tyhjentäminen metalliesineistä tuhoaa niiden kontekstin sekä hävittää tietoa mahdollisesti säilyneeltä kiinteältä muinaisjäännökseltä. Esimerkiksi runsaasti rahoja sisältävät löytöpaikat määritellään helposti kätkeiksi ja näin ollen irtolöydöiksi, mutta voiko muuhun johtopäätökseen tullaakaan, jos lähtökohtaisesti talteen otetaan vain metallit tai jopa vain hopeaesineet? Jos metsissä olevista kohteista on vaikea saada tietoa yksittäisten

koepistojen ja -kuoppien avulla, niin sama koskee myös pelloilla sijaitsevia kohteita.

Kun muistaa, että 60 % löytökokonaisuuksista koostuu useammasta kuin yhdestä esineestä, niin voi olettaa, että myös aktiivisimpien harrastajien toimitamista löytökokonaisuuksista ainakin osa on tällaisia. Tätä olettamusta tukevat myös muinaiskalupäiväkirjan löytäjätiedot. Aktiivisimpien harrastajien kuitenkin luulisi olevan myös heitä, jotka ovat eniten tekemisissä arkeologien kanssa. Tällöin heillä pitäisi olla myös harrastajien joukossa eniten tietoa muinaismuistolain sisällöstä ja oikeista menettelytavoista. Ehkäpä metallinilmaisinharrastajien väärin ja suorastaan lainvastaisiin toimintatapoihin ei puututa siksi, että sen pelätään aiheuttavan sen, etteivät harrastajat enää ilmoita löydöistä lainkaan.

Metallinetsinnässä löytynyt... Uutta tietoa Suomen esihistoriasta?

Keskustelussa metallinetsinnän hyödyistä ja haitoista mainitaan usein se, että uudet löydöt ja löytöpaikat tuovat uutta tietoa esihistoriasta ja historiasta sellaisille alueille, joista ei ole aiemmin ollut havaintoja. Parhaimmassa tapauksessa näin onkin, mutta suuri osa metallinetsinnästä keskittyy alueille, joista tunnetaan entuudestaan rautakautisia tai historiallisen ajan kohteita. Pahimmassa tapauksessa löydöt kuuluvat edellä mainitun esimerkin mukaisesti tunnettuun kohteeseen, jolloin uutta tietoa ei käytännössä saada lainkaan, esinetutkimusta lukuun ottamatta. Koska metallinetsinnässä löytyneiden kohteiden ja aiemmin tunnettujen kohteiden keskinäisistä suhteista tai etäisyyksistä ei ole tehty minkäänlaista tutkimusta, ei ole mahdollista sanoa kuinka paljon uutta tietoa tämän harrastuksen avulla on saatu.

Uuden tiedon saamisessa ja tuottamisessa on myös tiedon avoimuuteen liittyviä ongelmia. Suurin osa metallinetsinnässä löytyneistä kohteista on vailla tarkempaa tutkimusta, eikä tähän ole ylei-

sen resurssipulan vuoksi tulossa muutosta lähitulevaisuudessa. Siksi olisikin tärkeää, että niistä kohteista, joissa koekaivauksia tai muita tutkimuksia on tehty, saataisiin nykyistä paremmin tietoa. Löytöpaikoilla tehdyistä koekaivauksista ja tarkastuksista raportoidaan kuitenkin hyvin vaihtelevasti. Esimerkiksi Janakkalan kuuluisan miekka-miehen haudan vuonna 2013 tehdystä koekaivauksesta ei ole lainkaan raporttia, mikä lisäksi muinaisjäännösrekisterissä olevat tiedot ovat äärimmäisen ylimalkaiset. Raportteja näyttää muinaisjäännösrekisterin mukaan puuttuvan etenkin viime vuosilta niiltä kohteilta, joissa tutkimuksen tekijänä on ollut Museoviraston koekaivausryhmä. Yhtenä syynä tähän voi olla se, ettei koekaivausryhmältä ilmeisesti aina edellytetä tutkimuslupaa tunnetullakaan kohteella, jolloin velvoitetta raportoinnin aikataulusta ei synny.

Kiinteä muinaisjäännös, irtolöytö – Muinaisjäännösrekisterin kummajainen

Muinaisjäännösrekisterissä on tällä hetkellä 43 kiinteää muinaisjäännöstä, joiden tyyppiä on merkitty löytöpaikka. Mukaan mahtuu kohteita kivikaudelta historialliselle ajalle, mutta 22 ajoittuu rautakaudelle. Täysin uudesta ilmiöstä ei toki ole kyse, vaan tällaista merkintätapaa on käytetty jo aiemminkin ja sitä on käytetty myös kohteissa, joissa on tehty tutkimuksia. Haluamme kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, miten ”kiinteä muinaisjäännös, löytöpaikka” -merkintää käytetään satunnaisesti myös tarkastamattomien löytöpaikkojen yhteydessä. Merkittävää tässä on se, miten muutama kohde nostetaan suojellisesti korkeampaan asemaan määrittelemällä ne kiinteiksi muinaisjäännöksiksi ja merkitsemällä niille myös aluerajaus. Nämä päätökset tuntuvan tehdyn täysin satunnaisesti, kuitenkin sillä erotuksella, että tällaisen merkinnän on varsinkin viime vuosina saanut usein sellainen kohde, josta on löytynyt hyvinkin runsaasti esineistöä tai esineistöä

koetaan arvokkaaksi. Lisäksi tällaisen luokituksen omaava kohde on itsessään eri asemassa suojellisesti ja tutkimuksellisesti, mikä ei kaikessa sekavuudessaan ole hyvä, esimerkiksi maanomistajan oikeusturvan kannalta.

Esimerkkinä edellä mainitusta epä johdonmukaisuudesta käyköön edelleen Janakkalan Kernaalan alue (kuva 1), jossa edellä kuvattujen kohteiden itäpuolella sijaitsee Harjunpään (mj-tunnus 1000023925) kiinteä muinaisjäännös, jonka ympärillä on 555 m² muinaisjäännösrajaus. Täältä on metallinetsimellä löydetty väkipuukko ja rautaveitsi. Millä perusteilla tämä kohde on rajattu kiinteäksi muinaisjäännöksi, kun kohteen länsipuolella oleva Perttulan löytökeskittymä on edelleen löytöpaikkana?

Jos merkintätavan taustalla on oletus siitä, että näin kohdetta suojellaan paremmin, niin miksei sitä noudateta systemaattisesti kaikissa kohteissa? Lisäksi tällaiselle merkinnälle ei pitäisi olla tarvetta, sillä muinaismuistolain mukaan irtolöytöpaikkaankaan ei saa kajota ilman Museoviraston lupaa. Näin ollen rekisterissä voitaisiin käyttää merkintöjä ”löytöpaikka, mahdollinen muinaisjäännös” tai ”kiinteä muinaisjäännös, mahdollinen muinaisjäännös” takaamaan kohteen suojelu ja sisällyttämään tieto epävarmasta tulokinnasta.

Miten tästä eteenpäin?

Ratkaisut suureen osaan edellä mainituista ongelmista ovat varsin yksinkertaisia. Metallinetsintää harrastaville on tehtävä entistä selvemäksi muinaismuistolain ja Museoviraston antaman ohjeistuksen sisältö, erityisesti koskien lain vaatimusta lopettaa kaivaminen yhteen esineeseen. Viranomaisten, eli Museoviraston ja maakuntamuseoiden, tulee entistä voimakkaammin puuttua selkeisiin muinaismuistolain rikkomuksiin tarvittaessa myös oikeustoimin.

Viranomaisten toiminnassa tärkeintä on sujuva keskinäinen yhteistyö sekä ohjeistuksen ja menettelytapojen yh-

denmukaisuus, johon sekä voimassa oleva lainsäädäntö sekä Museoviraston laatimat ohjeet antavat hyvät lähtökohdat. Muinaisjäännösten suojeluun liittyviä kysymyksiä ja aiheita pitäisi pohtia myös laajemmin kuin vain suojeluviranomaisten kesken. Tällöin ns. kenttärakeologeille, metallinilmaisinharrastajalle kuin myös tavalliselle maija meikäläiselle avautuisivat paremmin suojelussa käytetyt kriteerit ja keinot.

Yhtä tärkeää on vahvistaa yhteistyötä sellaisten harrastajien kanssa, jotka ovat toiminnallaan osoittaneet ymmärtävänsä lain kirjaimen ja hengen. Metallinilmaisijoille suunnattu maastossa tapahtuvaa kurssitus on onneksi ottanut tutkimuslitemman otteen (esim. Moilanen 2015). Tämä toivottavasti antaa tapahtumaan osallistuville metallinilmaisinharrastajille myös käsityksen siitä, miten arkeologinen tutkimus etenee ja mitä se vaatii.

Uuden tutkimustiedon saaminen vaatii kenttätöiden lisäksi myös jo tunnettuun materiaaliin perehtymistä. Se puolestaan vaatii sitä, että käytettävissä on kaikki kohteista aiemmin tehtyjen tutkimusten tulokset ja raportit. Tutkimusten ja tarkastusten raportoinnin ja tiedon avoimuuden osalta kaikilla arkeologian alan toimijoilla on kehitettävää, ja tässä asiassa onkin onneksi menty koko ajan parempaan suuntaan.

Metallinilmaisinharrastus on varmasti oikein mielenkiintoista ja jännittävää. Silti harrastaminen ei itsessään oikeuta rikkomaan lakia ja tuhoamaan kulttuuriperintöä.

Bibliografia

Asiakirjalähteet

Korkeimman hallinto-oikeuden (KHO) päätös.
Taltionumero 3244. 27.12.2001

Arkistolähteet

Keskitalo, O. 1950. Janakkalan Kernaalan kaivaus 11.-16.6.1950. Museoviraston arkisto.

Painetut lähteet

Moilanen, U. 2015. Piipparoijat koulun penkille? Yksi kokemus metallinetsijöiden kurssittamisesta. *Muinaistutkija* 2/2015:2–7.

Rohiola, V. 2014. Metallinilmaisinto löydöt ja -harrastajat. Katsaus Kansallismuseon kokoelmien metallinilmaisinto löytoihiin vv. 2011–2014. *SKAS* 2, 2014.

Verkkolähteet

Haapala, M. 2014. Metallinilmaisinto on hyvä renki mutta huono isäntä, Museoviraston blogi (7.7.2014), <http://blogi.nba.fi/2014/metallinilmaisinto-on-hyva-renki-mutta-huono-isanta>, luettu 13.1.2017.

Maaranen, P. 2015. *Muinaisjäännökset ja metallinetsintä: harrastajan opas*. Museovirasto. <http://www.nba.fi/fi/File/2529/muinaisjaannokset-ja-metallinetsintä.pdf>, luettu 12.1.2017

Muinaismuistolaki 295/1963. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295>, luettu 13.1.2017.

Loppuviitteet

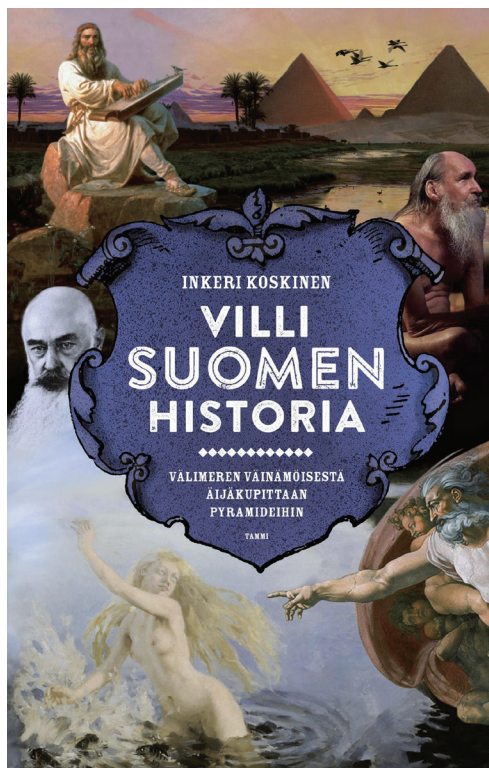
- 1 Olemme käyttäneet Museoviraston ylläpitämää ja kulttuuriympäristön rekisteriportaalin <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx> kautta löytyviä muinaisjäännösrekisteriä sekä muinaiskalupäiväkirjaa, joiden tietosisältö on kaikille avointa. Tiedot löytöajankohdista ja -määristä perustuvat muinaisjäännösrekisterin kohde- ja alakohdetietoihiin sekä muinaiskalupäiväkirjan löytötietoihiin. Kiinteiden muinaisjäännösten paikkatieto on puolestaan ladattu Museoviraston Kulttuuriympäristön tietojärjestelmien kautta http://www.nba.fi/fi/tietopalvelut/tietojarjestelmat/kympariston_tietojarjestelma/aineistojen_lataaminen.

FM Piritta Häkälä on kenttäräkeologi, joka on toiminut useissa eri organisaatioissa. pi.hakala@gmail.com

FM Eetu Sorvali on kenttäräkeologi, joka toimii tutkijana Päijät-Hämeen maakuntamuseossa. eetu.sorvali@lahti.fi
sorvaliee@gmail.com

Milla Airosalmi, Kati Haapala, Sisko Jokisalo, Sofia Paasikivi,
Sanni Salomaa, Arttu Tokoi & Henna Virtanen

Asiaa näennäistieteestä

Koskinen, Inkeri: *Villi Suomen historia: Välimeren Väinämöisestä Äijäkupittaan pyramideihin*, Tammi 2015.

Inkeri Koskisen teos *Villi Suomen historia: Välimeren Väinämöisestä Äijäkupittaan pyramideihin* esittelee menneen vuosisadan hurjimpia ja mielikuvituksellisimpia teorioita Suomen muinaisuudesta. Mukana ovat muun muassa Sigurd Wettenhovi-Aspan ajatukset suomalaisten edesottamuksista muinaisaikoina ja Ior Bockin tarinointi sukunsa vaiheista, mutta myös monet vähemmälle huomiolle jääneet näennäistieteilijät. Kiehtovien henkilöiden ja heidän tarinoidensa esittelyn lisäksi tarkastellaan heidän suhdettaan tieteelliseen tutkimukseen. Kirjan keskeisimpiä teemoja on rajanveto tieteen ja näennäistieteen sekä tieteen kentästä erillään pysyttelevän ei-tieteen, kuten uskonnon tai taiteen, välille.

Villiä tiedettä

Inkeri Koskinen on filosofian tohtori ja tieteenfilosofian tutkija Helsingin yliopistossa, mikä näkyy teoksen näkökulmassa. Hän väitteli vuonna 2015 otsikolla *Changing Research Communities – Essays on Objectivity and Relativism in Contemporary Cultural Research*. Parhaillaan hän tekee Helsingin yliopistossa väitöksen jälkeistä tutkimusta tieteenulkoista tietoa hyödyntävän tieteen objektiivisuuden mahdollisuuksista.

Villi Suomen historia ei kuitenkaan ole perinteinen tieteenfilosofinen tutkielma, vaan päinvastoin yleistajuinen ja laajalle lukijakunnalle suunnattu johdatus aiheeseen. Aineistonaan Koskinen on hyödyntänyt näennäistieteen klassikkoteoksia sekä blogeja, kotisivuja ja keskustelupalstoja. Hän ei lähde niinkään esittelemään sitä, minkälainen on akateemisten piirien nykyinen käsitys näennäistieteellisten teorioiden käsittelemistä aiheista. Enemmän hän pyrkii osoittamaan villien teorioiden kestävämmän pohjan. Siksi Koskisen käyttämä tieteellinen lähdekirjallisuus koostuu lähinnä tieteenfilosofisista teoksista.

Kirja rakentuu luvuista, joissa perehdytään näennäistieteelliseen teoretisointiin eri näkökulmista. Esimerkiksi alussa mainitun Wettenhovi-Aspan teorioita pohditaan kielitieteen näkökulmasta, kun taas arkeologiaa sivutaan lähemmin kappaleessa Suomen muinaiskuninkaista. Teoksen lukujen aiheina ovat: Suomi ihmiskunnan alkukielenä, suomalaisten polveutuminen Raamatun kantaistista, Kalevalan tapahtumien pitäminen historiallisina tapahtumina sekä niiden sijoittaminen kartalle, Suomen muinaiskuninkaas, esoteeriset ja kristilliset alkuperätarinat suomalaisista, Suomen muinaisuuden valjastaminen politiikan palveluun, näennäistieteen ja tieteen välisellä kentällä tapahtuneet yhteenotot sekä näennäistiede taiteena ja viihteenä. Jokaisen luvun loppuun on liitetty alan asiantuntijan kanssa käytyä keskustelua aiheesta. Nämä keskustelut täydentävät Koskisen näkemyksiä, ja vastaavat niihin tieteenfilosofiin kysymyksiin, joita näennäistieteelliset teoriat kussakin luvussa herättävät. Puheenvuorot tuovat käytännöllisesti esiin hyvälle tieteenteolle ominaisen tiedeyhteisön sisäisen keskustelun ja vuorovaikutuksen, mikä usein puuttuu julkisesta keskustelusta eristäytyvältä näennäistieteeltä.

Lukiessa kannattaa ottaa huomioon, että teos on kirjoitettu ennen poliittisessa

keskustelussa tapahtuneita muutoksia ja viimeaikaisia humanitaarisia kriisejä. Fasistiseen näennäistieteeseen ja natsiliikkeeseen suhtaudutaan kirjassa huomattavasti vähättelevämmin kuin miten niihin suhtaudutaan nyt. Elämme maailmassa, jossa kovat arvot ja poliittinen väkivalta ovat jälleen nousussa monissa Euroopan maissa. Koskinen puhuu tieteen korkeasta arvostuksesta Suomessa, mikä sekin on lähivuosina laskenut, ainakin poliittisten päättäjien puheissa. Tieteen arvostuksen lasku näkyy tieteellisen tutkimuksen ja "kaikenmaailman dosenttien" väheksymisen lisäksi siinä, miten monissa maissa yksilöllinen kuva historiasta on otettu osaksi populistista, nationalistista ja usein jopa äärioikeistolaista politiikkaa. Muinaisuuden valjastaminen politiikan pelinappulaksi ei suinkaan ole hävinnyt mihinkään, ja nykyinen tilanne edellyttää myös tutkijoilta yhteiskunnallista vastuuta ja aktiivista keskusteluun osallistumista. *Villi Suomen historia* voi auttaa tieteenfilosofiaan vähemmän tutustuneita harrastajia sekä akateemikkoja keskusteluun osallistumisessa tai sen ymmärtämisessä.

Näennäistieteen painoarvo

Menneisyyteen hakeutuva näennäistiede sivuaa usein arkeologian, historian, kielitieteen tai folkloristiikan tutkimusta. Niinpä esimerkiksi arkeologi törmää helposti villeihin tarinoihin ja uusiin vaihtoehtoihin selityksiin, vaikkapa joidenkin muinaisjäännösten synnystä ja merkityksistä. Tarinoita kuulee innokkaiden harrastajien vieraillessa kaivauksilla ja tutkijat saavat henkilökohtaisia sähköposteja ihmisiltä, jotka haluavat varmistaa tutkijoiden olevan tietoisia heidän teorioistaan. Joskus erikoiset teoriat pääsevät esille tieteellisissä konferensseissa. Koskinen kuvaa teoksessaan Felici Vincin teorioita siitä, miten Homeroksen Odyseian tapahtumat sijoit-

tuvat Välimeren sijasta Itämerelle ja monet tarinoiden paikat löytyvät Suomesta, kuten Troija kotoisesta Toijan kylästä. Näitä samoja teorioita kuultiin vuoden 2016 European Association of Archaeologists -konferenssissa, Vilnassa. Milanon Università Cattolica del Sacro Cuoren lingvistiikan tutkija Giuliana Bendelli piti konferenssissa esitelmän otsikolla: *Can scholars envisage a Baltic Origin of Homer's Epic Tales?* Esitelmä piti kritiikittömästi sisällään pitkälti samoja ajatuksia kuin Felici Vincin teorialat Troijan sijainnista Suomen Toijassa ja suomalaisten nimien kytkeytymisestä muinaiskreikan kieleen.

Aina ei ole helppoa päättää, millä tavalla tällaisiin omaa alaa käsitteleviin näennäistieteellisiin avauksiin tulisi suhtautua tai pitäisikö niihin ottaa kantaa. *Villi Suomen historia* voi auttaa ymmärtämään näennäistieteen kenttää: siinä toimivia ihmisiä, heidän näkökulmiaan ja toimintamallejaan. Se selventää millä tavoin näihin esityksiin kannattaa suhtautua. Koskinen muun muassa osoittaa, että monet näennäistieteilijöiden toistamat ajatukset ovat yllättävän vanhoja ja jo monesti kumottuja. Hän nostaa esiin ne kerrat, kun näennäistieteellisiin teorioihin on vastattu akateemisissa piireissä, mutta kritiikki on täysin ohitettu näennäistieteilijöiden keskuudessa. Koskisen kirja, populaaristi hyvän tieteen merkkejä esittelevä teos, on erinomainen vastaus muuten turhauttavaan keskusteluun. Sitkeä omissa käsityksissään pysyminen, tiedeyhteisön kritiikin ohittaminen ja jo tehtyjen tutkimusten luke-matta jättäminen ovat Koskisen mukaan näennäistieteen ominaispiirteitä. Samojen ominaisuuksien takia nämä teorialat jäävät helposti vaille julkista akateemista kritiikkiä, tutkijoiden väsyttyä kumoamaan niitä. Näin hän herättää ajattelemaan, tarvitseeko tällaiseen teoretisointiin edes vastata. Rärkeimmät näennäistieteelliset teorialat on helppo erottaa sellaisiksi, ja vaihtoehtoista akateemista tutkimusta aiheesta löytyy, kun

sitä on kiinnostunut etsimään. Sen sijaan hienovaraisemmin vääristetty tieteellinen tutkimus, jota ilman asiantuntemusta ei tunnista sellaiseksi, on vaarallisempaa näennäistiedettä, johon tulisi suoraan reagoida.

Raja uskon asioiden ja näennäistieteen välillä saattaa silloin tällöin olla häilyvä. Käsitellessään näennäistieteitä, jotka pyrkivät olemaan uskonnollisia sekä uskontoja, jotka pyrkivät olemaan tieteellisiä, lähestyy Koskinen tätäkin suhdetta tieteen kriteerien kautta. Halu uskoa on yhteistä näennäistieteelle, uskonnolle ja tieteelle, mutta kriteerit uskon pohjaksi muuttuvat osa-alueen mukaan. Niin uskonnollisia näennäistieteitä kuin näennäistieteellisiä uskontoja yhdistää niiden sopimattomuus tieteellisten kriteerien määritelmiin. Uskonto saattaa pyrkiä olemaan tieteellinen perustellakseen julistamiensa teesien oikeutusta. Tällöin on tyypillistä, että tieteen tulkinnat vastaavista asioista kielletään tai jätetään huomiotta. Esimerkiksi kreationismia arvioidaan tieteellisten kriteerien perusteella.

Rajanvetokysymyksessä tieteen ja näennäistieteen välillä liikutaan kirjassa varsin yleisellä tasolla. Koskinen itsekin huomauttaa esimerkkien olevan melko äärimmäisiä ja helposti ymmärrettävissä näennäistieteeiksi. Äärimmäisillä esimerkeillä on tarkoitus paitsi viihdyttää, myös tuoda esiin hienosyisempää keskustelua tieteentekemisen rajoista asiantuntijoiden lausuntojen kautta. Kirjassaan hän tarkastelee tiedeyhteisön sisäisiä rakenteita ja sitä, miten tiede korjaa itseään ja pitää liiat irtiotot kurissa. Tiedeyhteisössä käydään keskustelua paitsi tieteen ja näennäistieteen, myös hyvän ja huonon tieteen välillä. Oleellista näissä on osapuolten asennoituminen keskusteluun. Onkeensa ottaminen ja vuoropuhelu erottavat tieteen näennäistieteestä paremmin kuin yksittäisten ilmiöiden selitysmallit. Lisäksi tieteessä tutkija tunnistaa ja tunnustaa työnsä pohjautuvan aikaisempien

sukupolvien työlle. Näennäistieteilijä on usein mielestään poikkeushenkilö, joka intuitiivisesti tietää ja ymmärtää totuuden. Hänen ei tarvitse käyttää lähdeviitteitä edes esittäessään sanasta sanaan jonkun toisen ajatuksia. Näennäistieteelle kukin ilmiö on aina eheä ja helppo kokonaisuus, jossa kaikki pystytään selittämään. Tieteessä taas on myönnettävä, että kaikkea ei tiedetä, ja yleensä tyydyttävä parhaaseen senhetkiseen selitykseen.

Arvio teoksesta

Kirjoittajan itsensä suhtautuminen näennäistieteellisiin teorioihin on kaksijakoinen. Toisaalta hän erottaa varsinaisesta näennäistieteestä tarinat, joiden tausta on kyseenalainen, mutta joita niiden esittäjät eivät yritäkään esittää totuutena. Koskinen lähestyy tällaista tarinointia lempeän humoristisesti ja jopa myöntää sen lumon. Toisaalta tieteentekijänä hän tuntee syvää turhautumista näennäistieteilijöiden jankuttamiseen, eikä säästele sanoja sitä kuvattaessaan.

Kokonaisuutena teos on onnistunut ja täyttää varmasti sille annetun tavoitteen tieteenfilosofian esittelyssä, mutta toteutus kompastelee kirjan muodossa. Teksti on paikoitellen hyvin sekavaa, sillä tietoisuudet ja haastatteluista otetut lainaukset erotetaan varsinaisesta leipätekstistä fontin muutoksella. Tämä tekee lukemisesta välillä haastavaa ja pahimmassa tapauksessa lukija joutuu tutkimaan useasti lukemaansa, jotta tunnistaa minkälaisesta kohdasta on kyse. Osaltaan sekavuus johtuu siitä, ettei *Villi Suomen historia* ole perinteisellä tavalla rakennettu teos. Pikemminkin kirjassa yhdistellään perinteiseen tietokirjaformaattiin esimerkiksi haastatteluja ja tiedejournalismia muistuttavaa tyyliä. Vaihtelevat fontit ja infolaatikot ovat selkeä tyyliä, mutta olisivat kaivanneet tuekseen erinäköistä taittoa.

Aiotun kohderyhmän osalta tekstin taso on hivenen korkea, vaikka hankalimmat sivistyssanat ovat helposti tarkistettavissa. Kirjan kannen kuvitus sekä nimi antavat vähän harhaanjohtavan kuvan kirjan sisällöstä. Näiden perusteella voi olettaa kyseessä olevan populaarimpi katsaus Suomen historiaan liittyvistä kirjavista tulkinnoista ja uskomuksista. Todellinen lukijakunta lienee ajateltua pienempi ja teos vetoaa luultavasti enemmän henkilöihin, jotka ovat yleisesti kiinnostuneita historiasta ja kielitieteistä.

Riippumatta siitä, onko kiinnostunut näennäistieteen ja tieteen suhteesta, *Villi Suomen historia* on viihdyttävää luetavaa. Koskisen kirjoitustyyli on humoristista ja edellä mainitusta tyylinvaihteluista huolimatta enimmäkseen sujuvaa. Teoksen kautta tutustuu myös moniin kiintoisiin suomalaisiin persooniin ja heidän toinen toistaan mielikuvituksellisempiin ajatusmaailmoihinsa. Kirja on mielenkiintoisesti kirjoitettu, lukijansa ajattelemaan haastava teos, joka on yllättävän ajankohtainen.

Kirjoittajat opiskelevat Turun yliopistossa arkeologiaa ja arvio teoksesta tehtiin osana syventäviä opintoja laudaturseminaarityönä.

Milla Airosalmi (HuK), mielai@utu.fi
 Kati Haapala (HuK), kamahaa@utu.fi
 Sisko Jokisalo (FM), sisko.m.jokisalo@utu.fi
 Sofia Paasikivi (FM), skpaas@utu.fi
 Sanni Salomaa (HuK), saisalo@utu.fi
 Arttu Tokoi, arttu.a.tokoi@utu.fi
 Henna Virtanen (HuK), heemvi@utu.fi

Villi Suomen historia: Välimeren Väinämöisestä Äijäkupittaan pyramideihin palkittiin Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) ja Suomen tiedekustantajien liiton puolesta Vuoden tiedekirja 2015 palkinnolla.

Titta Kallio-Seppä, Tiina Väre, Sirpa Niinimäki, Sanna Lipkin & Erika Ruhl

Historiallista arkeologiaa konferenssimatkalla Fort Worthissa, Texasissa

SHA, eli *Society for Historical Archaeology* -seuran järjestämä konferenssi on viisipäiväinen tapahtuma, joka kokoaa vuosittain yhteen historiallisen arkeologian ja meriarkeologian tutkijoita laajasti ympäri maailmaa. Noin 1 000 vuosittaista kävijää takaa sen, että ohjelmassa on paljon eri teemaisia esitelmiä, joista valita itseään kiinnostavimmat aihepiirit.

Matkamme kohti vuoden 2017 SHA-konferenssia Fort Worthissa, Texasissa, alkoi heti uuden vuoden jälkeen. Varsinainen konferenssin ajankohta oli 4.–8.1. Päätehtävinämme konferenssissa oli vetää järjestämämme sessio: *Mummified Human Remains from Early Modern Period to Present – Decay Process, Burial Customs, and Ethical Challenges*, sekä pitää muutama esitelmä aihepiiriin liittyen. Session järjestäminen liittyi Kirkko, tila ja muisti -hankkeeseemme, jossa tutkimme Pohjois-Suomen hautaustapoja ja kuolemaan liittyvää materiaalista kulttuuria.

Sessio muumioituneista ihmisjäänöksistä

Pyysimme sessioomme esityksiä eri puolilta maailmaa liittyen hautaustapoihin, muumioitumisprosessiin ja sen tutkimukseen sekä mahdollisiin tutkimuksen kohtaamiin

eettisiin haasteisiin. Erityisesti halusimme esityksiä luonnollisesti muumioituneista ihmisjäänöksistä sekä niiden säilymisen olosuhteista. Sessiomme koostui lopulta kuudesta esitelmästä ja kommentaattorin puheenvuorosta (kuva 1).

Puolet session esitelmistä käsitteli hankkeemme tutkimuksia ja tuloksia. Session aihepiiriin liittyvä tutkimusaineisto koostuu Pohjois-Suomen kirkkojen lattioiden alla säilyneistä vainajista, joista osa on eriasteisesti muumioitunut luonnollisen ilmasto-olosuhteisiin liittyvän prosessin seurauksena. Kylmä, hyvin tuulettuva tila kirkkojen lattioiden alla lienee mahdollistanut pehmytkudosten muumioitumisen erityisesti viileämpinä vuodenaikoina.

Sirpa Niinimäki aloitti session kertomalla ihmisjäänöksiin – erityisesti varhaismodernien kirkkomuumioiden tutkimukseen – liittyvistä erilaisista eettisistä kysymyksistä. Esitelmä kattoi erilaiset haasteet tutkimusprosessin vaiheissa tutkimuslupien hakemisesta aina tulosten julkaisemiseen saakka. Muumio- ja kirkkotutkimushankkeemme osui aiemmin harmaaseen alueeseen lupahallinnollisesti, ja siitä on poikanut keskustelua kolmen eri hallinnollisen toimijan, Museoviraston, Kirkkohallituksen ja Oulun yliopiston, eli tutkimusyhteisön edustajan, välillä. Olenaisessa osassa keskusteluyhteyden löy-

Mummified Human Remains from Early Modern Period to Present

2:00-2:15	Niinimäki, Kallio-Seppä, Väre, Lipkin: <i>Ethical Issues In The Study And Preservation Of Early Modern Church Burials Of Northern Finland</i>
2:15-2:30	Galassi, Böni, Eppenberger, Habicht, Gantenbein, Rühl: <i>Medieval Mummies: the next interdisciplinary frontier for paleopathology and the case of the Holy Roman Emperor Charlemagne (742 - 814)</i>
2:30-2:45	Grupa, Dudzinski: <i>Mummies in the crypts of the church of The Holy Virgin Mary in Szczuczyn</i>
2:45-3:00	Väre, Junno, Niskanen, Núñez, Niinimäki, Niinimäki: <i>Story of an unusually preserved early modern Vicar in Finnish Lapland</i>
3:00-3:15	Lipkin, Ruhl: <i>Textiles – Decay and preservation in burials</i>
3:15-3:30	Jeremy W. Pye: <i>“Unwanted Guests”: Evidence of Parasitic Infections in Archaeological Mortuary Contexts</i>
3:30-3:45	Discussant Harold Mytum

Kuva 1. Mummified Human Remains -session esitelmääiheet ja esitelmöitsijät.

tymisessä on ollut kuulla kaikkia osapuolia, löytää yhtenäinen lupakäytäntö kirkkohautauksiin liittyen, sekä ymmärtää ainutlaatuisen kulttuurihistoriallisen perinnön suojelun tarve. Hallinnollisten toimijoiden lisäksi mukana on myös neljäs tärkeä osapuoli, paikallisyhteisö, jonka näkökulmat ja mielipiteet on huomioitava tutkimusprosessin eri vaiheissa.

Näiden toimijoiden lisäksi keskusteluun ja mielipiteisiin vaikuttavat media ja median valitsemat näkökulmat lehtijuttujen kirjoittamiselle. Tutkijat tiedostavat vastuunsa julkaistusta lehtijutusta ja erityisesti siinä käytetystä kuvamateriaalista, joten julkaistun jutun tarkastaminen sekä kirjoitusvaiheessa että jo julkaistuna artikkelina on osoittautunut olennaiseksi. Esityksessä tunnistimme tutkijoiden vastuun aineiston eettisestä käsittelystä kaikissa vaiheissaan, mutta toimimme myös esille paikallisyhteisöjen vastuuta vainajien säilymisestä. Kirkkojen restauroinneilla ja muutoksilla on huomattu olevan vaikutusta vainajien säilymiseen. Välipohjaan lisätyt eristeet ja lämmitys vaikuttavat alkuperäisiin, muumioitumisen mahdollistaneisiin olosuhteisiin, ja muuttuvien olosuhteiden

on huomattu vaikuttavan paitsi vainajien, myös kirkkojen muun materiaallisen kulttuurin säilymiseen myös tulevaisuudessa.

Sanna Lipkin ja Erika Ruhl kertoivat esitelmässään miten muumioituminen ja vainajan luonnollinen hajoamisprosessi säilyttää tai tuhoaa tekstiileitä, ja toisaalta miten erilaiset tekstiilit ovat vaikuttaneet vainajan säilymiseen. Tutkimuksessaan he ovat todenneet, että paitsi tekstiilien materiaalilla ja laadulla, myös hautaamisajankohdalla (talvi vrt. kesä, syksy ja kevät) ja vainajan iällä on merkitystä siihen, miten hyvin hänen vaatetusensa ja arkun sisustus ovat säilyneet. He tarkastelivat aihetta vertaamalla muumioituneiden kirkkovainajien vaatetusta niin sanotusti normaaleista arkeologisista konteksteista löytyneisiin hautaustekstiileihin ja pohtivat maa-ainesten, metallien, homeiden sekä muiden ulkoisten tekijöiden vaikutusta säilymisprosesseihin.

Tiina Väre puolestaan esiteli esitarkastusvaiheessa olevan, Kemin seurakunnan 1600-luvun alun kirkkoherran, Nikolaus Rungiuksen muumion monitieteellisiin analyysiin perustuvan väitöskirjansa päätulokset. Vuonna 2011

tietokonetomografialla alkaneiden tutkimusten avulla on ollut mahdollista tehdä päätelmiä kirkkoherran terveydentilasta ja ruumiin mittasuhteista. Myöhemmin muumion kynnestä otetulle näytteelle suoritettut hiilen ja typen stabiili-isotooppianalyysit ovat täydentäneet tuloksia myös tiedoilla kirkkoherran ruokavaliosta ja mahdollistaneet päätelmät hänen terveydentilansa, ruumiinsa koon ja ruokavalionsa välisistä yhteyksistä. On todennäköistä, että kirkkoherra oli tuberkuloottinen. Hän todennäköisesti myös nautti runsasrasvaista ja proteiinipitoista ruokavaliota, mihin viittaisivat stabiili-isotooppianalyysien ohella myös aiemmat tiedot tyypillisestä pohjois-suomalaisesta aikalaisruokavaliosta, sekä indikaatiot ylipainoisuudesta. Väitös, jossa niin ikään pohditaan muumion merkitystä paikallisena nähtävyytenä, valmistuu tämän kevään aikana.

Zürichin yliopiston tutkija lääketieteen tohtori Francesco Galassi (Institute of Evolutionary Medicine, Paleopathology and Mummy Studies Group) kertoi puolestaan yleisemmin tietokonetomografialla kuvatuista muumioista ja niiden paleopatologisten tutkimusten tuloksista. Esimerkkeinä hän käytti keskiajalle (n. 500 jKr.–1500 jKr.) ajoittuvaa aineistoa aina Koreasta Irlantiin. Yhtenä kiinnostavana esimerkkinä hän kertoi frankkien kuninkaan Kaarle Suuren (742–814) jäännöksiin liittyvästä uusimmasta tutkimustiedosta koskien muumioitumisprosessia.

Puolalaisten kollegojen, Dawid Grupan ja Tomasz Dudzińskin esitys Szczu-czyssä Puolassa sijaitsevan kirkon tiloissa tehdystä tutkimuksesta osoitti heidän materiaalisensa ja tutkimusongelmiensa olevan hyvin samanlaisia kuin meidän pohjoinen materiaalimme. Haudatut ovat olleet rikkaimpiin sukuihin kuuluvia sekä munkkeja. Kirkon kahdesta kryptasta on löydetty eriasteisesti ympäristöolosuhteiden vaikutuksesta luonnollisesti muumioituneita vainajia arkkuihin, ja heidän hautaamiseen käytetyt

tekstiilit ovat säilyneet huomattavan hyvässä kunnossa. Valitettavasti sekä arkut että niiden vainajat ovat kärsineet viimeisten 300 vuoden aikana muun muassa siksi, että niitä on liikuteltu paljon erilaisten rakennustoimenpiteiden takia. Liikuttelun lisäksi vahinkoa ovat aiheuttaneet avonaisiin tai raollaan oleviin arkkuihin rakennustoiminnan myötä joutuneet vierasaineet, kuten roskat, puunsilppu ja pöly, jotka aiheuttavat riskejä materiaalin säilymiselle. Puolalaiset kollegamme pohtivat myös vainajien identifioimiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä, mutta myös – meidän kokemustemme tavoin – miten tutkimustuloksia voi esittää suurelle yleisölle rikkomatta omaa tutkimusetiikkaa, aineiston eettisiä haasteita, ja loukkaamatta kenenkään uskontoa tai yksityisyyden käsityksiä.

Kiinnostava ja hieman erilainen näkökulma vainajien tutkimukseen tuli Jeremy Pyeltä (Cultural Resource Analysts, Inc., USA). Hän toi puheenvuorossaan esille parasiittien aiheuttamien tautien vaikutuksen kulttuuriin ja yhteisöön, sekä siihen, miten tiettyjen parasiittien valtaama yhteisö voidaan nähdä toisen yhteisön silmin. Parasiitit voivat aiheuttaa esimerkiksi letargisuutta ja saamattomuutta, joka sitten on voitu yleistää koko yhteisöä koskevaksi ominaisuudeksi.

Harold Mytum (University of Liverpool, UK) toimi esitelmämme kommentaattorina ja hän näki sessiomme ansiokkaana osana nykyistä historiallisen ajan arkeologian hautatutkimuskentää. Hän korosti esitelmissä esiin tulleiden erinomaisesti säilyneiden aineistojen ei pelkästään avaavan uusia näkökulmia säilyneisyyden tutkimukseen, vaan antavan myös mahdollisuuden vastata kysymyksiin koskien vainajien ja heidän yhteisöjensä kulttuuria ja sosiaalista kanssakäymistä.

Esitelmien jälkeen pohdimme Mytumin kanssa erityisesti hyvin säilyneiden ja identifioitavissa olevien vainajien ja muumioiden tutkimukseen liittyviä eettisiä

haasteita. Nykyisin tuntuu olevan niin, että painavimpana yleisön mieleen jää se, joka esittää mielipiteensä kuuluvimpaan ääneen. Jotta tutkimuksellisia lähtökohtia ymmärrettäisiin paremmin, pitäisi huolehtia siitä, että tutkijan ääni olisi yksi niistä äänekäimmistä. Lisäksi kokemuksemme mukaan yleisön herkkyyks kasvaa silloin, kun vainajista käytetään kuvia, joiden identifiointavuus on korkea. Näin ollen kannattaakin tarkkaan pohtia, millaisia kuvia vainajista voidaan käyttää tutkimustulosten popularisoinnissa ja mitkä kannattaa jättää pelkästään tutkimuksen käyttöön.

Hankkeemme ja tutkimusaineistomme sai konferenssissa paljon positiivista huomiota. Vastaavanlainen luonnollisesti muumioitunut aineisto ja lähes muuttumattomina säilyneet vainajien päällä ja arkkujen sisällä olevat värikkäät tekstiilit ja koristeet ovat harvinaislaatuksia. Tutkijat olivat erityisesti kiinnostuneita luonnolliseen muumioitumiseen johtaneista olosuhteista. Lisää tietoa tähän on tulossa, kun saamme analysoitua kirkkojen lattioiden alle muutama vuosi sitten asennettujen mittareiden tallentamat lämpö- ja kosteustiedot.

Konferenssin muita hautaus-tutkimuksia koskevia esitelmiä

Kolme päivää kestänyt varsinaisten sessioiden osuus konferenssista tarjosi monta muutakin hautausmaa- ja vainajatutkimuksiin liittyvää kiinnostavaa esitelmäkokonaisuutta. Yksi suomalaisille kenties erikoisempi sessio koski Yhdysvaltojen sotilashenkilöstön sotavangeiksi tai työtehtävissä kadonneiksi listattujen sotilaiden jäännösten ja niihin liittyvien onnettomuuspaikkojen arkeologisia tutkimuksia (Defence POW/MIA Accounting Agency). Usein tutkimuskohteet sijaitsevat vaikeapääsyisissä paikoissa, esimerkiksi tiheän kasvillisuuden seassa viidakossa ja/

tai jyrkillä rinteillä jäännösten levittyä laajalle alueelle. Pelko profiilien sortumisesta, mutta myös turvavaljaiden käyttö vastavissa olosuhteissa on heillä arkipäivää.

Yksi konferenssin mieleenpainuvimmista tapaustutkimuksista kertoi Dallasissa 1800-luvun lopusta 1900-luvun alkuun käytössä olleesta Scott-nimisen perheen yksityisestä hautausmaasta. Catriona Whitley esitteli elämäkertatarinan hautausmaalta löytyneen vuonna 1885 kuolleen naisen jäännöksistä. Luujäännökset kertoivat karulla tavalla tuon ajan naisten arkipäivään kuuluneesta kauneustrendistä: korsetin käytöstä. Uskottiin, että nainen pääsi taloudellisesti parempaan avioliittoon, jos hänellä oli mahdollisimman kapea vyötärö sekä mahdollisimman pienet kädet ja jalat. Luujäännöksistä näkyi tiukan yläselkään saakka ulottuvan korsetin käytön jättämät jäljet naisen anatomisessa rakenteessa. Kylkiluut olivat kaareutuneet kapeaksi kaaristoksi, selkäpuolella rintaja lannerangan nikamien okahaarakkeet olivat litistyneet ja jalan luissa oli merkkejä liian pienten ja puristavien kenkien pitämisestä. Whitney mukaan nainen oli opetettu päivittäiseen korsetin käyttöön todennäköisesti jo hyvin varhain, muutama vuoden iässä. Varsinainen kuolinsyy ei ollut tutkimuksissa selvinnyt. Nainen oli historiallisten lähteiden mukaan elinäkanaan synnyttänyt kuusi lasta.

Esitelmä korsettinaisesta innosti pidemmälle meneviin pohdintoihin ulkonäköön ja kärsimykseen liittyen. Säätyläisnaisen luustossa näkyvät, ulkonäön muokkaamisesta johtuvat muutokset hokuttelevat yksinkertaistamaan ne pelkiksi turhamaisuuden ilmentymiksi. Taustalla vaikuttavat usein kuitenkin esimerkiksi kulttuurin, iän, sosiaalisen aseman tai muun identiteetin ilmaisuun liittyvät tekijät (e.g. Sofaer 2011; Tiesler 2013: 17, 20, 23). Eräs tapa lähestyä asiaa onkin siis nähdä ulkonäön muokkaamiseen liitetyt vaatimukset osana sosiaalisen statuksen

ylläpitämistä. Vartalon muokkaamisen taustalla vaikuttavat siis yksilön omien tietoisten päätösten lisäksi sosiaaliset ja kulttuurilliset vaatimukset. Kuten Whitneykin esityksessään korosti, 1800-luvun säätyläistytön tuli naimisiin päästäkseen säilyttää vyötärönsä kapeana, vaikka vastaavat vaatimukset eivät todennäköisesti käytännössä työläisnaisten enemmistöä koskeneetkaan. Toisaalta ulkonäkö ainakin nykyisin koetaan oman yksilöllisen ja muista erillisen identiteetin luomisen kanvaasina, vaikka sosiaalinen hyväksyntä voikin rajata tai suunnata valintoja (Cereda 2013).

Kauneuskäsitykset ja tavat muokata kehoa ovat tietysti aikojen saatossa muuttuneet. Niiden toteutukseen on käytetty ihon tatuoimista tai lävistämistä, pehmytkudosten muodon manipuloimista, kuten täyteaineiden lisäämistä haluttuihin kehonosiin, tai luuston muodon muokkaamista esimerkiksi kirurgian keinoin – tai lähinnä menneisyydessä hampaiden ja sormien mutiloimista, mutta myös jalkojen tai kallon sidontaa halutun muodon saavuttamiseksi (e.g. Bossan 2004: 164; Favazza 2011: 111–112; Tiesler 2013: 20, 23, 26; Tranter & Hanson 2015). Monet nykyisistäkin kehonmuokkauskeinoista aiheuttavat vähintäänkin epämukavuuden tunnetta, elleivät jopa kipua. Kuten korsetin, myöskään korkokenkien käyttö ei ainakaan aloittelijalta luonnistu vailla epämukavuutta. Korkojen runsas käyttö voi lisäksi muokata paitsi alaraajojen lihaksistoa ja jopa nilkan niveliä, myös vaikuttaa ryhtiin (e.g. Kim et al. 2015; Silva et al. 2013). Osa nykyisistä ulkonäön vaalimisen vaatimuksista ei ole pelkästään kivuliaita, vaan suorastaan terveydelle haitallisia. Esimerkiksi kauneuskirurgian kuluttaja alistuu vakavillekin komplikaatioille, eikä edes aikanamme ihaillun, terveyttä uhkuvan, urheilullisen ja kiinteän lihaksikkaan ulkonäön saavuttaminen onnistu ilman uhrauksia. Liikuntasuorituksiin liittyvän

kivun lisäksi äärimmäisen ankara urheilurutiini etenkin yhdistettynä niukka-anniseen dieettiin voi johtaa pitkäaikaisiin fyysisiin ja psyykkisiin terveysongelmiin (e.g. Fry et al. 1991; Welt et al. 2004).

Kauneusrutiinimme saattavat siis edelleen jättää jälkensä joko säilyviin kudoksiimme tai joissain tapauksissa irrallisina arkun pohjalle, tulevien arkeologien ihmeteltäviksi. Kauneuden puolesta on kärsitty ja kärsitään edelleen, vaikka se vähintään kontekstistaan irrotettuna vaikuttaisikin irrationaaliselta.

Oululainen arkeologia näkyvästi esillä

Huhun mukaan tänä vuonna oululaiset arkeologit tekivät konferenssissa historiaa olemalla kolmannella sijalla parhaiten edustettuina olevien kansallisuuksien listauksessa. Kahdeksasta oululaisesta arkeologista koostunut ryhmä loisti pronsisijalla heti amerikkalaisten ja englantilaisten jälkeen. SHA:sta onkin vuosien saatossa tullut oululaisille arkeologeille yksi tärkeistä kansainvälisistä ammatillisista yhteisöistä ja areenoista, jolle kertoa tutkimustuloksistaan.

Tiina Äikäs ja Anna-Kaisa Salmi järjestivät konferenssissa session otsikolla *Indigenous Perspectives on Historical Archaeology of Colonialism*. Session erittäin kansainvälisessä, lähes kaikki maanosat kattavassa annissa käsiteltiin alkuperäiskansojen näkökulmia historiallisen ajan arkeologian tutkimuksessa. Erityisesti esitelmässä tuotiin esille miten alkuperäiskansojen aktiivinen toimijuus näkyi esimerkiksi materiaalisen kulttuurin kautta kolonialistisissa suhteissa.

Sessiossa esitettiin mielenkiintoinen näkökulma keramiikkatutkimukseen, mutta myös kulttuurin kehittymiseen muutenkin. Lisa Overholtzerin esittämässä

ajatuksessa esineitä tulisi tutkia siitä lähtöoletuksesta, että keraamisten esineiden valmistaja ei tiedä ennakolta mistä muodosta, väriyuksestä tai kuvioinnista tulee suosittu ja toimiva. Siksi aineistossa on nähtävissä myös ei-suositteja vaihtoehtoja. Toimivat ja suositut vaihtoehdot taas tulevat valituksi, kun yleinen estetiikan taju tai muu mielipide nostaa jonkin tietyn asian suosiota. Ja kun tähän tarpeeseen vastataan, alkaa tietty keramiikkatyyppi ohittaa muut suosiossaan, ja sitä tehdään enemmän. Sekin kehittyä makumielitymysten muuttuessa tai tarkentuessa, ja näin on nähtävissä esineen kehityskaari. Ajatuksena tämä vastaa eliöiden evoluutiota, jossa on tärkeää nähdä, että siinä ajanhetkessä, kun eliö (tai esine) kehittyä (tai kehitetään), ei voida tietää, onko se sopiva ympäristöolosuhteisiin (tai vallitsevaan makumielitymykseen). Jos eliö (tai esine) on sopiva (eli se valitaan usein), kyseinen kehityslinja voi jatkua ja kehittyä eteenpäin. Yhtä nopeasti kuin äkillinen luonnonmullistus voi viedä eliön sukupuuttoon, voi mielipideilmaston muutos viedä jonkin esinetyypin pois suosiosta, tai esimerkiksi statussymbolin asemasta.

Oululaisedustusta täydensi myös Marika Hyttinen, joka esitteli teollisuusarkeologiatemaisessa posterisessiossa posterin otsikolla *Living in Danger: The Spatial Practices in the Pre-Industrial Pitch Mill site in Early Modern Oulu, Finland*. Posterinä käsitteli Oulun Pikisaaren pikiruukin tilallista rakentumista, mihin vaikuttivat hänen mukaansa paloturvallisuuden lisäksi myös kansanuskomukset. Esimerkiksi alueen navetta rakentui itä-länsi-suuntaiseksi kirkkojen suunnan tapaan. Tämän uskottiin suojaavan navetan asukkaita pahalta.

Timo Ylimaunu käsitteli esityksessään *Incorporating Laborers: Saunas in Industrial Finland* 1900-luvun alun teollisuusyhteisöjen saunoja ja niiden sosiaalisia, mutta myös yhteiskunnallisia eroja ylläpitäviä merkityksiä työyhteisöille. Esitys alkoi erityisesti amerikkalaista yleisöä hymyilyt-

tävällä kertomuksella Hollywood-näyttelijä Gregory Peckin vierailusta helsinkiläisen hotellin Vaakunan saunassa 1950-luvulla. Tähten selän kuuraamaan päässyt pesijärouva arveli monen suomalaisen olevan hänelle kokemuksestaan kateellinen.

Turistina Dallasissa

Reissumme Texasiin oli paitsi tieteellisesti onnistunut, myös erittäin positiivinen yhteisöllinen kokemus. Vapaahetkinämme teimme koko porukan kattavan, spontaanin ekskursion Dallasiin, konkreettisena kohteena the Sixth Floor Museum. Museo on perustettu rakennukseen, josta Lee Harvey Oswald ampui presidentti John F. Kennedyn. Museossa esiteltiin JFK:n presidenttikautta, Oswaldia, salaliittoteorioita sekä Dealey Plazan tapahtumia kohtalokkaana 22. päivänä marraskuuta 1963 (kuva 2). Osa porukasta jatkoi vielä taidemuseoon, kun toinen osa joutui aikaeroväsyneinä lähtemään hotellille lepäämään.

Konferenssin viralliseen, mutta vapaaehtoiseen ohjelmaan kuuluivat myös muun muassa ekskursio African American museoon, jossa tutustuimme 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuun käytössä olleen vapautettujen orjien hautausmaan, Freedman's cemeteryn, arkeologisiin tutkimuksiin ja yhteisön historiaan. Myös illallisretki National Cowgril -museoon perehdytti tarkemmin paikalliseen kulttuuriin ja pääsipa osa myös testaamaan mekaanisen hevosen selässä pysymistä. Konferenssin iltaohjelmaan kuuluivat myös erilaiset vastaanotot ja illalliset (kuva 3).

Suurin osa meistä tahtoi vielä kokea Fort Worthin Stockyardsit, legendaarisessa cowboy-osavaltiossa kun oltiin. Onnekkahan sattuman ansiosta Stockyardseilla oli nähtävillä Villin Lännen Show, ja arkeologin mielikuvissa tämä kuulosti erittäin hyvältä. Nyt on luvassa nostalgiaa ja villiä länttä! Esitys lunasti sikäli odotukset, että

Kuva 2. Näkymä museo-rakennuksen ylimmästä kerroksesta oikealla näkyvälle Elm Streetille, missä Oswaldin luodit saavuttivat presidentti Kennedyn seuruetta kuljettaneen auton (kuvannut: T. Väre).

Kuva 3. Konferenssin juhlaillallisella jaettiin runsaasti palkintoja ansioituneille arkeologeille (kuvannut: T. Kallio-Seppä).

se todellakin tuntui olevan Villin Lännen historian elävöittämistä. Show alkoi hurjalla aseenspaukkeella ja meiningillä, mutta tunnelma muuttui pian letkeäksi tallusteluksi ilman sen kummempia juonenkäänteitä. Välillä tuntui siltä, että oltiin hetkessä, jolloin Villin Lännen lehmipaimenkulttuuri oli jo kuolemaisillaan. Lehmipaimenen lasso-, tuliase- ja ratsastustaidot, niin arvostettuja kuin olivatkin, innostivat yleisön suureen areenaan hukkuviin vaimeisiin aplodeihin. Tuntui surulliselta seurata kun kymmentä lehmää juoksutettiin ympäri areenaa piiskanpaukkeen ja huutojen säestämänä. Myönnettävä on kuitenkin, että lasso- ja aseenkäyttäjinä lehmipaimenet olivat erittäin taitavia ja selostaja kertoi pitkään ja perusteellisesti lehmipaimenten kulttuurista ja tavoista. Ehkäpä Villin Lännen elämä ei ollutkaan pelkkää vauhtia ja vaarallisia tilanteita, jollaista me showlta odotimme. Mieltämme kuitenkin paransivat valtavan suuret herkulliset pihvit ja muut herkut juuri sen hotellin ravintolassa, jossa Bonnie ja Clyde yöpyivät pakomatallaan 1933, ja jonne Bonnie unohti revolverinsa ja Clydelle kirjoitetun runonsa.

Kiitokset matkan mahdollistamisesta Emil Aaltosen säätiölle, Suomen Kulttuurirahastolle ja Koneen Säätiölle!

Kirjoittajat:

FT, KTM (OY) Titta Kallio-Seppä toimii Kirkko, tila ja muisti -hankkeen vetäjänä ja vastaa hankkeessa materiaalisesta kulttuuriin ja muistin teoreettiseen käsittelyyn liittyvästä tutkimuksesta.
titta.kallio-seppa@oulu.fi

FM, KTM (OY) Tiina Väre on hankkeen jäsen ja tutkii muumioitumiseen johtaneita olosuhteita kirkkojen alapohjissa ja bioantropologisia kysymyksiä keskittyen erityisesti paleopatologiaan.
tiina.vare@student.oulu.fi

FT, Yliopiston lehtori (ma) (OY) Sirpa Niinimäki on hankkeen jäsen ja vastaa hankkeen TT-kuvien analyysistä ja tutkimuksesta sekä bioantropologisesta tutkimuksesta.
sirpa.niinimaki@oulu.fi

FT Sanna Lipkin (OY) on hankkeen jäsen sekä menneisyyden lapsuuden ja vaateutuksen tutkija.
sanna.lipkin@oulu.fi

MA Erika Ruhl (University of Buffalo) on hankkeen jäsen ja valmistelee väitöskirjaa lapsuudesta varhaismodernissa Pohjois-Suomessa.
erikaruhl@buffalo.edu

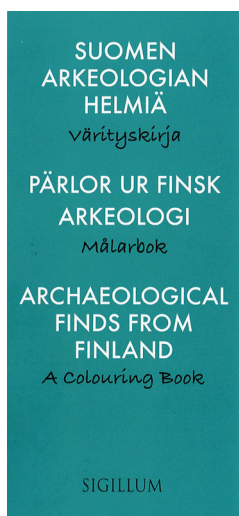
Bibliografia

- Bossan, M.J. 2004. *The Art of the Shoe*. Parkstone Press.
- Cereda, A. 2013. Modified bodies. Between fashion and identity projects. *Comunicação e Sociedade* vol. 24: 45–61.
- Favazza, A.R. 2011. *Bodies under Siege: Self-mutilation, Nonsuicidal Self-injury, and Body Modification in Culture and Psychiatry*. 3rd edition. JHU Press.
- Fry, R.W., Morton, A.R. & Keast, D. 1991. Overtraining in Athletes. *Sports Medicine* 12(1): 32–65.
- Kim, M.H., Choi, Y.T., Jee, Y.S., Eun, D., Ko, I.G., Kim, S.E., Yi, E.S. & Yoo, J. 2015. Reducing the frequency of wearing high-heeled shoes and increasing ankle strength can prevent ankle injury in women. *International Journal of Clinical Practice* 69(8): 909–910.
- Silva, A.M., de Siqueira, G.R. & da Silva, G.A. 2013. Implications of high-heeled shoes on body posture of adolescents. *Rev Paul Pediatr* 31(2): 265–71.
- Sofaer, J. 2011. Towards a social bioarchaeology of age. S.C. Agarwal & B.A. Glencross (toim.) *Social bioarchaeology. Part III. Growth and Aging: The life course of health and disease*: 285–311. Wiley-Blackwell.
- Tiesler, V. 2013. *The Bioarchaeology of Artificial Cranial Modifications: New Approaches to Head Shaping and its Meanings in Pre-Columbian Mesoamerica and Beyond*. Springer Science & Business Media.
- Tranter, B. & Hanson, D. 2015. The social bases of cosmetic surgery in Australia. *Journal of Sociology* 51(2): 189–206.
- Welt, C.K., Chan, J.L., Bullen, J., Murphy, R., Smith, P., DePaoli, A.M., Karalis, A. & Mantzoros, C.S. 2004. Recombinant Human Leptin in Women with Hypothalamic Amenorrhea. *N Engl J Med* 351: 987–997.

Loppuviitteet

- 1 Kirkko, tila ja muisti -hankkeella on kotisivu, jonne päivitämme muun muassa tutkimukseen liittyvää blogia: <https://churchspacememoryproject.wordpress.com>.

Värityspuuhaa arkeologeille ja arkeologimielisille

SUOMEN ARKEOLOGIAN HELMIÄ Värityskirja – **PÄRLOR UR FINSK ARKEOLOGI** Målarbok – **ARCHAEOLOGICAL FINDS FROM FINLAND** A Colouring Book
Hanna-Maria Pellinen / Sigillum
TS-Grafi, Eurajoki, marraskuu 2016
nid., 88 s.

Suomen arkeologian helmiä on sekä värityskirja että helpotajuinen opas Suomen esihistoriaan ja historian varhaisvaiheisiin. Eri aikakausista kertovien tekstien lisäksi kirjaan on koottu merkittäviä arkeologisia löytöjämme, jotka ovat pääosin peräisin Suomen Kansallismuseon kokoelmista ja löytyneet eri puolilta Manner-Suomea, Ahvenanmaalta tai nykyään Venäjään kuuluvan Karjalan alueelta. Millaiseksi kivikauden ihminen kuvasi itsensä? Kuinka pitkä oli pronssiteräinen miekka? Mitä rautakautiset riipuskorut kertovat muinaisista uskomuksista? Entä kenelle kuului 1100-luvulla Halikkoon haudattu aarre? Näihinkin kysymyksiin vastaavan, aikuisille ja kouluikäisille sopivan värityskirjan on tehnyt arkeologi Hanna-Maria Pellinen. Kaikki tekstit ovat kolmella kielellä, suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi, joten kirja soveltuu erinomaisesti myös matkamuistoksi tai tuliaiseksi. Käännökset ovat Frida Ehrnstenin ja Jüri Kokosen käsialaa.

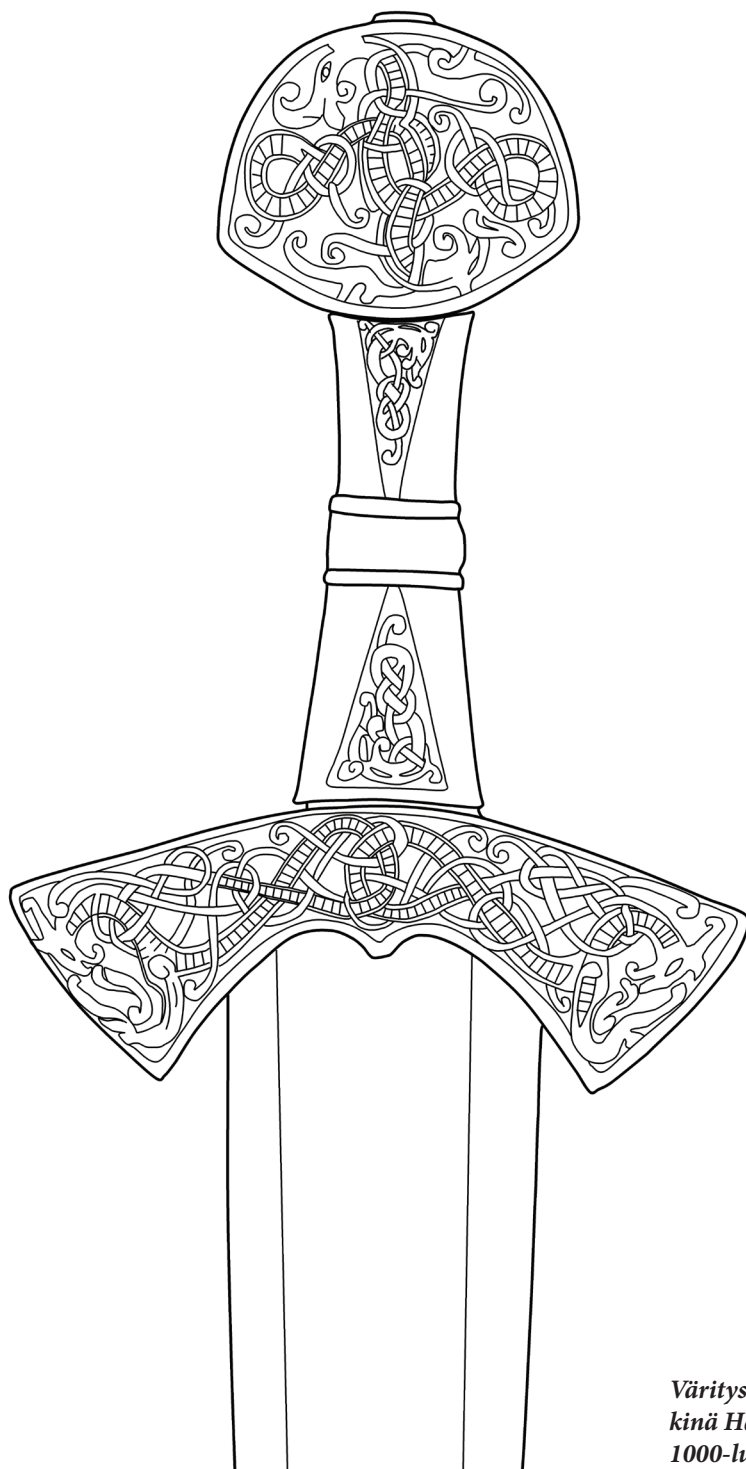
Hanna-Maria Pellinen kertoo Muinaistutkijan lukijoille kirjan taustasta ja tekemisestä:

Vuosia sitten lapsen kanssa puuhatessa tilasimme kotiin netistä myös aikuisten värityskirjoja. Kyse ei ollut tästä uudesta mindfulness-buumista, vaan pienemmän piirin ehkä hieman nörttimäisestä harrastuksesta. Värityskirjoja oli jo silloin mm. erilaisista vanhoista lentokonemalleista, eivätkä arkeo-

logiset värityskirjatkaan ole aivan uusi juttu, itselläni oli viikinkiaiheinen värityskirja (esim. Amazonista ehkä löytyy nykyäänkin näitä vanhan koulukunnan aikuisten värityskirjoja). Siitä tuli idea tehdä sama, mutta laajemmin Suomen aineistosta. Arkeologisen popularisoinnin kannalta katsottuna kyse on myös siitä, että Museoviraston löytöjä koskevien valokuvien kuvamaksut estävät monen populaariteoksen tekemisen ja itse piirretyt värityskuvat ovat tapa kiertää nämä maksut, joihin harvalla kustantajalla on laajemmassa mittakaavassa varaa.

Kuvat on piirretty tietokoneella piirrosohjelmalla. Samalla ohjelmalla olen joskus piirtänyt puhtaaksi kenttäkarttoja. Kuvat valikoituivat sen perusteella, miten ne toimivat värityskuvina, joten siksi otos ei ole mitenkään tasainen vaan painottuu nuorempaan rautakauteen. Kokeilin ja piirsin myös kymmeniä sellaisia esineitä, jotka eivät ole julkaisussa mukana. Toisaalta mukaan on tarkoituksella otettu myös eri vaikeustason värityskuvia, ottaen huomioon sen, että kirjaa luultavasti kuitenkin hankitaan myös lapsille. Tekstit ovatkin sitten noin neljän sivun tiivistys uudesta *Muinaisuuden jäljet* -teoksesta höystettynä muutamilla väitöksillä ja artikkeleilla. Tyyli on populaari eli tekstiä kuormittavia ajoitus- ja esinemittatietoja on tarkoituksellisesti karsittu. Itse kuvat eivät ole täysin yksi yhteen alkuperäisten löytöjen kanssa vaan rikkinäisiä kohtia on korjattu, kuvioiden alueita suljettu ym. pientä. Kirjan johdannossa tätä selostetaankin.

Alun perin otin yhteyttä Turun taidegraafikoihin ja pyysin sieltä yhteistyökumppania. Useampikin taiteilija ilmoittautui halukkaaksi, mutta valitsin Hanna Variksen, jonka tyyli mielestäni sopi aiheeseen. Kävi kuitenkin niin, että kaimalla oli uusi näyttely tulossa ja kuvien teko lykkääntyi aina vaan, kunnes päätettiin Sigillumin kanssa, että laitetaan tämä nyt ulos ilman erillisiä kuvituskuvia. Omat piirrokseni on kuitenkin nähnyt useampikin taidegraafikko ja sieltä tuli niiden suhteen positiivista palautetta, joten uskalsimme lähteä painovaiheeseen pelkin esinekuvin.

*Värityskuvista esimerk-
kinä Hattulan miekka
1000-luvulta.*

Oikaisu

Erkki Lyytikäisen keskustelupuheenvuoroon Ajanlaskun alun jälkeen, aaj. (*Muinaistutkija* 4/2016) sisältyy *Kielikellon* kantaa koskeva virhe. Todellisuudessa *Kielikello* 4/1998 toteaa, että ajanlaskun alkuun perustuvat määritteet ovat ennen ajanlaskun alkua ja jälkeen ajanlaskun alun, lyhennettyinä eaa. ja jaa. Jälkimmäisen määritteen ja lyhenteen Lyytikäinen pyrkii kirjoituksessaan osoittamaan virheelliseksi.